

Matic Kristan

Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)

Matic Kristan, študent dodiplomskega študija zgodovine ter latinskega jezika, književnosti in kulture na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, SI-2364 Ribnica na Pohorju, Zgornja Orlica 27, matic.kristan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7956-4794>

Zgodovinski časopis, Ljubljana 77/2023 (167), št. 1–2, str. 116–148, cit. 185

1.01 izvirni znanstveni članek: jezik Sn. (En., Sn., En.)

Anton Sovre med puško in kredo (1906–1929)

Slovenski klasični filolog Anton Sovre je v letih 1906–1907 odslužil vojaški rok v avstro-ogrski vojski kot enoletni prostovoljec. Leta 1913 je postal rezervni poročnik v 96. pehotnem polku in bil mobiliziran med skadrsko krizo. Ob izbruhu prve svetovne vojne je bil vpoklican in oktobra 1914 hudo ranjen v Galiciji. V začetku leta 1915 se je vrnil na vzhodno fronto, po vstopu Italije v vojno pa je bil premeščen na italijansko fronto, kjer se je boril na Doberdobu. Jeseni 1916 je postal poveljnik 3. dopolnilne stotnije svojega polka v Karlovcu. V letih 1917–1918 je služil v črnogorski okupacijski upravi, nazadnje kot okrajni poveljnik. Med vojno je prejel več odlikovanj. Po vojni je poučeval na Ptuj.

Ključne besede: klasična filologija, rezervni častniki, 96. pehotni polk, Galicija, Črna gora.

Matic Kristan, undergraduate student of history and Latin language, literature and culture at the Faculty of Arts, University of Ljubljana, SI-2364 Ribnica na Pohorju, Zgornja Orlica 27, matic.kristan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7956-4794>

Anton Sovre between Rifle and Chalk (1906–1929)

Historical Review, Ljubljana, Zgodovinski časopis, Ljubljana 77/2023 (167), No. 1–2, pp. 116–148, 185 notes

Language: Sn. (En., Sn., En.)

Slovene classical philologist Anton Sovre completed his term of military service in the Austro-Hungarian army as a one-year volunteer in the years 1906–1907. In 1913, he became a Reserve Lieutenant in the 96th Infantry Regiment and was mobilised during the Skadar Crisis. At the outbreak of World War I, he was drafted into the army and was gravely wounded in Galicia. In early 1915, he returned to the Eastern Front. After Italy's entry into the war, he was transferred to the Italian Front, where he fought on Doberdob/Doberdò del Lago. In the autumn of 1916, he became commander of the 3th Replacement Company of his regiment in Karlovac. In the years 1917–1918, he served in the occupying administration in Montenegro, ultimately as a Precinct Commander. During the war, he received multiple decorations. After the war, he taught in Ptuj.

Keywords: Classical philology, Reserve officers, 96th Infantry Regiment, Galicia, Montenegro.

Uvod

Povod za nastanek tega članka je dala razstava ob 100-letnici Oddelka za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani leta 2019, ob kateri se je porodilo vprašanje konkretnih okoliščin, v katerih je bil véliki prevajalec in profesor klasične filologije Anton Sovre v prvi svetovni vojni ranjen.¹ Posebna pozornost bo posvečena njegovi vojaški karieri, o kateri so doslej bolj ali manj krožile samo anekdote. Članek se bo dotaknil tudi Sovretove poklicne poti v medvojnem obdobju, vendar je bila večina gradiva, ki je med raziskovanjem prišlo na plano in se je nanašalo na Sovretovo civilno življenje (zlasti družino, šolanje in študij), že obdelana v drugem članku.² V zvezi s Sovretovo mladostjo dodajam le, da je bila železniška čuvajnica pod Šavno Pečjo, v kateri je živel kot otrok, leta 2021 porušena.³ Omenjeni članek je obravnaval tudi vojaško kariero Sovretovih bratov, ravno o njih (in o samem Antonu Sovretu) pa prinaša nekaj novih odkritij članek Vinka Avsenaka.⁴ Zlasti dragocen je vojni dnevnik Karla Sovreta, Antonovega brata, ki je prav tam delno objavljen.

Prav tako na obdelavo še čaka arhiv, ki je verjetno pripadal Antonovi sestri Ivanki. Nedavno je bil najden v zasebni lasti in vsebuje tudi dopisnice in fotografije iz prve svetovne vojne – vendar se zdi, da o Antonu ne nudi novih informacij. Upam, da bo pričujoči članek nudil dragoceno gradivo ob morebitnem nastanku monografije o Antonu Sovretu. Letos ne nazadnje mineva tudi 60 let od smrti tega zaslužnega slovenskega kulturnika.

Enoletni prostovoljec (1906/1907)

Sovre je maturiral leta 1906, ko je tudi dopolnil enaindvajset let in s tem postal vojaški obveznik. Vojaški rok (*Präsenzdienst*) je sicer redno trajal tri leta,

¹ V prvi vrsti bi se rad zahvalil doc. dr. Mihi Šimacu s Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, ge. Ani Černuta Deželak iz Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik in pa prof. Vinku Avsenaku: brez njihovega interesa in požrtvovalne pomoči ta prispevek nikdar ne bi dozorel za objavo. Posebna zahvala velja tudi g. Mirku Mihaliču in njegovi družini za gostoljubje. Zahvaljujem se še vsem drugim, ki so izkazali interes in mi po svojih močeh pomagali, med drugimi zasl. prof. akad. dr. Kajetanu Gantarju, družini Sovre in g. Mitju Bartenjevu.

² Kristan, Anton Sòvre.

³ Ustni vir: Mirko Mihalič; satelitski posnetki na *Google Earth*.

⁴ Avsenak, Bratje Sovrè.

vendar so imeli maturanti pravico služiti le eno leto kot »enoletni prostovoljci« (*Einjährig-Freiwillige*). Enoletni prostovoljci so bili deležni tudi te ugodnosti, da so si lahko sami izbrali polk služenja in da so smeli stanovati zasebno, v civilni nastanitvi namesto v kasarni. Enoletno prostovoljstvo je bilo zelo privlačno zlasti za posameznike, ki so želeli nadaljevati izobraževanje, saj je pomenilo mnogo krajšo prekinitev šolanja, in tudi Anton Sovre se je odločil za to možnost. Da je tudi na splošno med slovenskimi maturanti obstajal velik interes za to enoletno prostovoljstvo, lahko vidimo že po tem, da je revija liberalne mladine *Omladina* leta 1907 za svoje bralstvo objavila podrobna navodila za prijavo k enoletnemu prostovoljstvu. Interesentom za enoletno prostovoljstvo je posebej položila na srce:

Vsakdo najboljše stori, da opravi vse v svečanu, da pozneje nima sitnosti, kajti v slučaju zamude ne pomaga nobena prošnja, niti na cesarja! Poznamo par akademikov, ki so morali vsled tega služiti tri leta.⁵

Enoletni prostovoljci so načeloma morali služiti na lastne stroške, jim pa je lahko stroške krila tudi država, če so izkazali pomanjkanje sredstev. Verjetno je tudi Sovre služil na državne stroške, sploh če pomislimo, da je bila njegova družina daleč od premožne, zaradi česar je bil prej v gimnaziji oproščen šolnine. Še zlasti pa je to verjetno, ker se zdi, da potrdila o pomanjkanju sredstev, ki so jih izdajali okrajji, ni bilo preveč težko pridobiti, tudi za tiste, ki bi morda zmogli služiti na lastne stroške.⁶

Sovre je vojaški rok opravil v letih 1906–1907, kot je bilo običajno, od 1. oktobra do 1. oktobra⁷ oz. do 30. septembra, in sicer v Ljubljani pri 27. pehotnem polku cesarsko-kraljevega domobranstva.⁸ Razen tega podatka Sovretovi najzgodnejši vojaški karieri ni mogoče slediti natančno; grobo predstavo si je mogoče ustvariti iz priročnika Huga Schmida *Heerwesen (Vojskovanje)*, celovitega sočasnega prikaza avstro-ogrske vojaške ureditve. Enoletni prostovoljci so imeli po odsluženem roku možnost postati bodisi aktivni (poklicni) bodisi rezervni častniki. Aktivni častniki so načeloma obiskovali vojaške šole. Anton Sovre se je kot večina odločil za drugo pot, namreč da bo postal rezervni častnik, torej nekaj med civilistom in vojakom. Rezervni častniki so službovali v civilni sferi, hkrati pa se je od njih pričakovalo, da bodo ohranjali svoje vojaško znanje in da bodo v primeru vojne zmožni nastopiti kot poveljujoči častniki. Rezervni častniki lahko postali izključno pripadniki srednjega sloja, saj so morali pred pridobitvijo častniškega čina izkazati vir prihodkov, ki je bil »združljiv z likom častnika«.⁹

Napredovanje po činih v rezervi ni bilo samodejno, temveč odvisno od izpolnjevanja pogojev in potreb vojske.¹⁰ Sovre je bil po zaključku enoletnega

⁵ *Omladina* 3, št. 11 (februar 1907), str. 173–174.

⁶ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 38.

⁷ ZAP 142, Gimnazija Ptuj, Personala (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

⁸ ZAMU I, Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbenski list Antona Sovreta, str. 2. Zahvaljujem se ge. Tei Anžur, ki me je opozorila na to gradivo.

⁹ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 85.

¹⁰ Schmid, *Heerwesen*, str. 14; Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 84.

prostovoljstva rezervni podčastnik (*Reserveunteroffizier*), in sicer je bil verjetno do konca decembra 1907 povišan v čin titularnega poddesetnika (*Titulargefreiter*), po zaključku šole za rezervne častnike pa v titularnega desetnika (*Titularkorporal*), kakor je bilo običajno za enoletne prostovoljce. Opraviti je moral še teoretično in praktično usposabljanje: za Sovreta je res izpričano, da se je leta 1908 udeležil 28-dnevnih vojaških vaj.¹¹ Prvega oktobra zatem (verjetno 1909) je postal narednik (*Fedwebel*) in kandidat za rezervnega kadeta (*Reservekadettaspirant*).¹²

Temu je sledilo povišanje v rezervnega kadeta (*Kadett in der Reserve*),¹³ najnižji častniški čin v rezervi. Za Sovreta je to povišanje, ki se je zgodilo z novoletnim povišanjem (*Neujahrsavancement*) 1. januarja 1910, že konkretno izpričano,¹⁴ saj so se povišanja v rezervne kadete in višje čine vršila s cesarjevimi povišanji, ki so bila javno objavljena v *Uradnem listu cesarsko-kraljeve vojske* in tudi v časopisih. Preko uradnega lista lahko sledimo vsemu nadaljnjemu Sovretovemu napredovanju. Sprva je bil dodeljen svojemu domačemu pehotnemu polku, 87. celjskemu.¹⁵ Kot rezervni kadet je moral opraviti še ene vojaške vaje;¹⁶ za Sovreta so tudi v letu 1910 konkretno izpričane 28-dnevne vojaške vaje.¹⁷ S 1. januarjem 1912 je napredoval v rezervnega praporščaka (*Fähnrich in der Reserve*; pred letom 1909 se je ta čin imenoval *Kadett-Offiziersstellvertreter*).¹⁸

Začetek učiteljevanja in prva mobilizacija (1912–1914)

Sovre je svojo poklicno pot začel leta 1912, v letu, ko je bila pobrana po njegovem mnenju najboljša letina cvička.¹⁹ Preko razpisa je bil za šolsko leto 1912/1913 imenovan za suplenta (pomožnega učitelja) na II. državni gimnaziji v Ljubljani, kjer je maturiral, in sicer pod Ivanom Tertnikom,²⁰ svojim gimnazijskim profesorjem in duhovnim mentorjem.²¹ Sovre je poučeval slovenščino, nemščino, latinščino in grščino, bil je tudi razrednik 3. C razreda. Vmes je 1. januarja 1913 postal rezervni poročnik (*Leutnant in der Reserve*).²² Schmid kot povprečen čas napredovanja od enoletnega prostovoljca do rezervnega poročnika navaja tri leta;²³ Sovretu je vzelo šest let in pol. Ob povišanju v rezervnega poročnika je tudi prvič naveden pri 96. pehotnem polku, ki je imel naborno območje v Karlovcu in je bil zato po jezikovni sestavi skoraj v celoti srbohrvaški. Do vstopa Romunije v prvo

¹¹ ZAP 142, Gimnazija Ptuj, Personalna (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

¹² Schmid, *Heerwesen*, str. 13.

¹³ Pred letom 1909 se je ta čin imenoval *Reserve-Kadett-Feldwebel*.

¹⁴ *Verordnungsblatt* 59, št. 49 (31. december 1909), str. 1122.

¹⁵ *Schematismus für das Heer* 1911, str. 637; 1912, str. 641.

¹⁶ Schmid, *Heerwesen*, str. 14.

¹⁷ ZAP/142 Gimnazija Ptuj, Personalna (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

¹⁸ *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer* 61, št. 54 (30. december 1911), str. 1081.

¹⁹ *Prvi Sovretov večer*, Primož Simoniti, str. 31.

²⁰ *Izvestje II. državne gimnazije v Ljubljani* 1912/1913, str. 30.

²¹ Kristan, Anton Sövre, str. 77–78.

²² *Verordnungsblatt* 62, št. 49 (31. december 1912), str. 841.

²³ Schmid, *Heerwesen*, str. 14.

svetovno vojno je bil imejitelj (nekakšen »uradni pokrovitelj«) polka romunski kronski princ (od leta 1914 kralj) Ferdinand. I. bataljon 96. pehotnega polka je bil skupaj s III. bataljonom in štabom 96. pehotnega polka od leta 1910 pa vsaj do februarja 1914 nameščen v Petrovaradinu, medtem ko je bil II. bataljon nameščen v Nevesinju;²⁴ ob izbruhu prve svetovne vojne so bili I., II. in III. bataljon ter štab 96. pehotnega polka namešчени v Temišvaru v Transilvaniji.²⁵ Od 96. pehotnega polka je bil v samem Karlovcu nameščen le IV. bataljon (vedno je moral biti en bataljon polka nameščen v nabornem območju).²⁶ Prav tako je bil dodeljen drugi enoti kot preostali bataljoni in se je tudi med vojno (vsaj v času, ko je Sovre služil na fronti) bojeval ločeno od preostalih treh bataljonov. Anton Sovre je ostal pripadnik 96. pehotnega polka vse do konca prve svetovne vojne. Prestavljanje častnikov v nedomače polke glede na potrebe vojske je bilo sicer običajen pojav;²⁷ je pa treba reči, da je Krško bližje Karlovcu kot npr. Ljubljani, torej je bil Sovretu vsaj geografsko še vedno precej blizu.

Vojska je posegla že v Sovretovo prvo leto učiteljevanja, in sicer zaradi skadrške krize. V letih 1912–1913 je Črna gora oblegala albansko obalno mesto Skader, za Avstro-Ogrsko pa je imela albanska obala kritičen strateški pomen. Med skadrsko krizo so vse evropske sile podprle svoje zaveznike in dejansko so se že takrat v veliki meri izrisale konstelacije prve svetovne vojne; dejansko je presenetljivo, da svetovna vojna ni izbruhnila že takrat. Zaradi vojaških napetosti v svojem neposrednem sosedstvu je 7. decembra 1912 Franc Jožef I. ukazal povečanje enot avstro-ogrške vojske na vojno stanje. Sovre je bil sicer mobiliziran šele 5. maja 1913,²⁸ na dan, ko so velesile že sklenile sporazum o mednarodni misiji.²⁹ Vpoklic mu je tudi preprečil, da bi opravljal funkcijo tajnika, za katerega je bil v začetku leta 1913 izvoljen v izobraževalnem društvu Akademija, ki je organiziralo predavanja in tečaje.³⁰

Sovre je med mobilizacijo opravil orožne vaje in ostal v aktivni službi vse do 1. septembra 1913.³¹ Služil je na črnogorski meji;³² že z ukazom s 7. decembra 1912 so se vodi ob avstro-ogrski meji povečali s 60 na 93 mož, vsakemu pa je bil dodeljen še po en dodatni častnik in častnik v rezervi.³³ V samem Skadru je bila sicer vse do izbruha vojne prisotna mednarodna misija in tudi avstro-ogrške čete, vendar je šlo najprej za marince in od konca julija 1913 za slabih 600 mož iz IV. bataljona 87. pehotnega polka z nabornim območjem okoli Celja in sedežem v Pulju (skupaj z godbo) ter III. bataljon pionirjev iz Gorice;³⁴ enot 96. pehotnega

²⁴ *Schematismus für das Heer* 1914, str. 570.

²⁵ Seidel, *Kleines Armeeschema*, str. 72.

²⁶ Schmid, *Heerwesen*, str. 32.

²⁷ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 110.

²⁸ Datum navajata tako *Izvestje II. državne gimnazije v Ljubljani* 1912/1913, str. 31 kot ZAP 142, Gimnazija Ptuj, Personalna (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

²⁹ Balla, *Scutari-crisis*, str. 100.

³⁰ Hojan, *Akademija*, izobraževalno društvo, str. 124.

³¹ ZAP 142, Gimnazija Ptuj, Personalna (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

³² Gantar, Kajetan: Sovrè, Anton (1885–1963), *Slovenska biografija*.

³³ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 111–112.

³⁴ Balla, *Scutari-crisis*, str. 102–103.

polka v Skadru ni bilo. Sovre je za službo med skadrsko krizo prejel spominski križec (ustanovljen 9. junija 1913),³⁵ ki so ga podeljevali tistim, ki so bili med krizo mobilizirani vsaj štiri tedne. Tovrstna odlikovanja so sicer veljala za odlikovanja najnižjega reda, ker niso bila vezana na dejanske zasluge.³⁶

II. gimnazija v Ljubljani je Sovretu podelila suplentstvo tudi za šolsko leto 1913/1914, vendar se ji je 24. septembra odpovedal in namesto tega sprejel suplentstvo na slovenski državni gimnaziji v Gorici, prvi popolni slovenski javni gimnaziji.³⁷ Njen ravnatelj je bil takrat dr. Janko Bezjak. Tam je bil Sovre v šolskem letu 1913/1914 razrednik 1. B razreda in je vodil dijaško knjižnico. Svoj razred je učil latinščino (7 ur), nemščino (5 ur) in slovenščino (4 ure).³⁸ Tu je ostal uradno zaposlen vse do leta 1918.

Prva svetovna vojna

Viri

Zelo dragocen in izpoveden vir za Sovretovo vojaško službo med prvo svetovno vojno sta dva *Belohnungsanträge*, predloga za odlikovanja, ki ju hrani Vojaški arhiv na Dunaju.³⁹ Važne podatke prinašata tudi Sovretova uslužbenska lista: en je hranjen v arhivu Univerze v Ljubljani (ZAMU),⁴⁰ drugi pa v ZAP. Bolj sumaren vir je *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer*, vojaški uradni list, kjer so bila formalno objavljena povišanja in odlikovanja. Dragocen vir bi verjetno bila tudi prijava vojaške invalidnosti, kakršne so se po občinah izpolnjevale leta 1921 (vsaj po rubrikah sodeč so bile izčrpne) in jo je zagotovo na Ptuj izpolnil tudi Sovre, vendar mi je ni uspelo najti. Prijave je sicer zbrala Mestna občina Ptuj, vendar je tam ostala le prazna predloga za obrazec;⁴¹ na ovoju je navedeno, da so bile izpolnjene prijave poslane *Vojaškemu okragu Maribor*.⁴² ZAP hrani le Sovretovo potrdilo o invalidnosti, ki ga je izdalo Mariborsko vojaško okrožje in se sklicuje na »invalidski list br. 1156«. ⁴³ AS na mikrofilmu hrani Sovretovo matično karto-

³⁵ *Schematismus für das Heer* 1914, str. 571.

³⁶ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 24, 285.

³⁷ *Izvestje II. državne gimnazije v Ljubljani* 1913/1914, str. 43.

³⁸ *Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici* 1913/1914, str. 11–12.

³⁹ KA, BA, OBA, Nr. 15.672. *Belohnungsantrag* za bronasti *Signum laudis*; KA, BA, OBA Nr. 240.510. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa.

⁴⁰ ZAMU I Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbeni list Antona Sovreta, str. 3. Še eno personalno mapo Antona Sovreta hrani kadrovska služba Filozofske fakultete UL, vendar življenjepis v njej ni posebej izpoveden – za to gradivo se zahvaljujem izr. prof. dr. Mateju Hriberšku, red. prof. dr. Tonetu Smoleju in ge. Maji Krapež.

⁴¹ ZAP 5, Mestna občina Ptuj, TE 249.

⁴² Neuspešne poizvedbe po tem gradivu sem poslal PAM, Državnemu arhivu Srbije, Vojaškemu muzeju Slovenske vojske in AS. Gradivo bi utegnil hraniti tudi Vojaški arhiv Republike Srbije, vendar le-ta s tujimi državljani ne komunicira.

⁴³ V ZAP 5, Mestna občina Ptuj, TE 9, ov. 145. Za sam invalidski list sem neuspešno poizvedoval pri ARS, ZAC in ZAL. Verjetno se je hranil v Krškem, saj potrdilo navaja: »Imenovani pristojen je glasom inv. lista v Krško.« V tem primeru je bil najverjetneje izgubljen skupaj z

teko z Zavoda za invalidsko in pokojninsko zavarovanje, v kateri pa je le prošnja Republiškega zavoda za socialno zavarovanje Komunalnemu zavodu za socialno zavarovanje Ljubljana za pokojninski spis in prepis likvidacijskega lista v zvezi s Sovretovo ženo Albino.⁴⁴

Nekaj dragocenih podrobnosti o Sovretovem času v črnogorski okupacijski upravi prinaša zvočni posnetek pogovora s Sovretom, ki ga je posnel njegov tesni prijatelj Uroš Krek, sicer priznan skladatelj. Arhivskega gradiva, ki bi se nanašalo na Sovretov čas v črnogorski okupacijski upravi, mi ni uspelo najti, vendar je morda kje ohranjeno. Zanimivo bi bilo zlasti gradivo okrajnih poveljstev Cetinje in Rijeka Crnojevića, ki ju je Sovre vodil: vendar povpraševanja po tem gradivu niso bila uspešna ne v Vojaškem arhivu na Dunaju ne v Državnem arhivu Črne gore (ki sicer hrani nekaj drugega gradiva črnogorske okupacijske uprave).

Nekaj podrobnosti v svojih spominih ohranja nedavno pokojni Kajetan Gantar, ki je še študiral pri Sovretu – z njim sem opravil tudi intervju. Velika škoda je, da Sovre ni napisal spominov, saj bi bili zelo dragoceno zgodovinsko pričevanje.

Rana jeseni 1914

Zdi se, da je bil Anton Sovre vpoklican že 27. julija, saj so trije bataljoni 96. pehotnega polka bili razvrščeni v že takrat mobilizirani VII. korpus, ta datum pa navaja tudi njegov uslužbenški list v ZAP. Sovretov *Belohnungsantrag* za viteški križec sicer navaja datum splošne mobilizacije, 1. avgust. Uslužbenški list iz ZAMU kot datum mobilizacije navaja celo 28. junij. Slednja dva datuma sta najverjetneje navedena le pavšalno.

Avstro-ogrška vojska se je že pred vojno zavedala, da bodo poveljstvo nad vsemi enotami, manjšimi od bataljona, v primeru vojne že zelo kmalu morali prevzeti rezervni častniki, saj bodo poklicni (aktivni) častniki morali opravljati bolj specializirane naloge.⁴⁵ To se je tudi zgodilo; Ernst Zehetbauer je v naslovu svojega dela prvo svetovno vojno celo poimenoval *Krieg der Reserveoffiziere* (»Vojna rezervnih oficirjev«).⁴⁶ Rezervni častniki so bili sicer načeloma rangirani pod poklicnimi (aktivnimi) častniki formalno istega čina, tudi če so služili dlje, in so večinoma ostali nižji častniki (nižji čin od stotnika). Na bojišču so bili rezervni častniki večinoma podrejeni od sebe mnogo mlajšim poklicnim častnikom; tudi zadolžitve v zaledju so načeloma pripadle poklicnim častnikom.

Anton Sovre je bil med vojno poveljnik stotnije (*Kompanie*, tudi »četa«), torej teoretično okoli 250 mož. Ker je stotniji običajno poveljeval stotnik, je Sovre svoj čin presegel za dve stopnji. Ni izpričano, da bi opravljal kakšno funkcijo, nižjo

gradivom občine Krško za leta 1848–1940, ki po navedbah dopisa iz ZAC ni ohranjeno. Ni pa izključeno, da se je invalidski list vendarle kje ohranil.

⁴⁴ SI AS 2132 Zavod za invalidsko in pokojninsko zavarovanje, škatla 41, kolut 1028, kartoteka št. 157.238. Za gradivo se zahvaljujem Službi za odnose z javnostmi ZIPZ in pa g. Žarku Štrumblu ter mag. Mojci Grabnar iz AS.

⁴⁵ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 112; *ÖULK* I, str. 55–56.

⁴⁶ Zehetbauer, *Krieg der Reserveoffiziere*. V delu se sicer osredotoča predvsem na enoletne prostovoljce med prvo svetovno vojno.

Slika 1. Fotografija iz Karlovca, Anton Sovre je skrajno levo. V sredi sedi je neidentificiran stotnik. Ker Sovre že nosi spominski križec, je mogoče za fotografijo postaviti terminus post quem poletje 1913, glede na pomanjkanje odlikovanj pri častnikih pa je po vsej verjetnosti nastala najkasneje ob prvem odhodu na fronto. (Zasebni arhiv družine Mihalič)

od te. Nekaj časa je po lastni navedbi poveljeval celo bataljonu (*Bataillon*),⁴⁷ torej teoretično okoli 1000 možem, vendar ni znano, kdaj in kje je vršil to dolžnost. Ker so bataljonom ponavadi poveljevali vsaj majorji,⁴⁸ je Sovre, ki je takrat verjetno še bil poročnik, svoj čin presegel za tri stopnje.

Glede na to, da se je že jeseni boril v Galiciji, je bil Sovre verjetno mobiliziran v enega od prvih treh bataljonov 96. pehotnega polka.⁴⁹ Le-ti so bili dodeljeni 67. pehotni brigadi (poveljnik generalmajor Wilhelm pl. Lauingen), 34. pehotni diviziji (poveljnik podmaršal Joseph Krautwald pl. Annau), VII. temišvarkemu korpusu (poveljnik general pehote Otto Meixner pl. Zweienstamm – že kmalu zamenjan, gl. spodaj) in pa 2. armadi (poveljnik general konjenice Eduard pl. Böhm-Ermol-

⁴⁷ Bartol, Obisk pri slovenskem humanistu.

⁴⁸ Schmid, *Heerwesen*, str. 32–33.

⁴⁹ 4. bataljon 96. pehotnega polka v okviru XIII. korpusa je bil na vzhodno fronto premiščen šele januarja 1915. ÖULK II, str. 105.

li). Slednja je bila ob začetku vojne poslana na balkansko fronto in razvrščena pri Beogradu, vendar je bila po ruskem napadu na Avstro-Ogrsko 23. avgusta 1914 in uspešnem prodoru ruske vojske v Galicijo premeščena na to bojišče, in sicer na območje jugovzhodno od Lvova.⁵⁰ VII. korpus je bil prva od enot z Balkana, ki je dosegla Galicijo;⁵¹ izkrcaval se je v Žuravnem/Żurawnem,⁵² Žydačivu/Żydaczówu in Hodorivu/Chodorówu,⁵³ zbiral pa v Rohatynu.⁵⁴ 34. divizija se je začela premeščati 22. avgusta,⁵⁵ zadnji oddelki pa so prispeli v Galicijo 31. avgusta.⁵⁶ Še preden se je VII. korpus v celoti zbral, je v Rohatynu že doživel ognjeni krst, in sicer v okviru bitke na Gnili Lipi, poimenovane po reki, ki teče skozi Rohatyn; začela se je 29. avgusta. 2. armadi je nasproti stala ruska 8. armada, ki ji je poveljeval znameniti ruski general Aleksej Aleksejevič Brusilov. Morda je ognjeni krst takrat doživel tudi Sovre.

Pri najzgodnejših bojih v Galiciji se ne bomo podrobneje ustavljali, ker iz njih o Antonu Sovretu ni znanega ničesar konkretnega.⁵⁷ Avstro-ogrski vojski ni uspelo ubraniti Lvova in tudi ne vzpostaviti obrambne linije na reki San, ob utrdbi Przemysł. Tako se je tudi 2. armada septembra 1914 predvsem umikala. Najzgodnejši znani podatek o Sovretovi službi v Galiciji je, da je bil v začetku oktobra ranjen. Eden od *Belohnungsanträge* za ta dogodek navaja datum 13. oktober;⁵⁸ pokojni Sovretov sorodnik Dimitrij Mitja Bartenjev je v nekem intervjuju kot datum rane navedel 8. oktober,⁵⁹ vendar je to pričevanje kot ustno izročilo manj zanesljivo in tudi z vidika vojaških operacij manj verjetno (gl. spodaj). Sovre je bil torej ranjen med avstro-ogrsko ofenzivo, ki je potekala v tem času: pri opisu operacij 34. divizije med ofenzivo povzemam *Österreich-Ungarns letzter Krieg*.

VII. korpus, čigar poveljstvo je v tem času prevzel podmaršal Fail-Griessler, je bil zadolžen za preboj iz Medzilaborce/Medzilaborc čez prelaz Łupków in proti Zagórzu ter dalje proti Hyrivu/Chyrówu. VII. korpus je krenil 4. oktobra. Šestega oktobra je 34. divizija nekoliko nižje od Leskega prečkala reko San.⁶⁰ Ta marš je bil težaven predvsem zaradi slabega vremena.⁶¹ Antonov brat Karel Sovre, ki je v teh dneh prav tako korakal proti fronti (čeprav v drugi enoti in nekoliko severneje), je v svojem dnevniku za 6. oktober zapisal: »Korakali dalje, blato do kolen, tema, artilerija zadaj, mi pa šli spat z nabitimi puškami ob stra-

⁵⁰ ÖULK I, str. 164.

⁵¹ ÖULK I, str. 171.

⁵² Za kraje v današnji Ukrajini bo navedeno tudi poljsko ime, za kraje na današnjem Slovaškem pa madžarsko, saj se v ÖULK rabijo ta imena.

⁵³ ÖULK I, str. 207.

⁵⁴ ÖULK I, str. 218.

⁵⁵ ÖULK I, str. 66, op. 8.

⁵⁶ ÖULK I, str. 73.

⁵⁷ Za pregled bojev v Galiciji do konca septembra 1914 z vidika enot iz Hrvaške in Slavonije gl. Katanić, Pješačke pukovnije.

⁵⁸ KA, BA, OBA Nr. 240.510. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa.

⁵⁹ Herek, Anton Sovre – portret, 9:56.

⁶⁰ ÖULK I, str. 377.

⁶¹ ÖULK I, str. 376; priloga 16. *Der Entsatz von Przemysł. Lage am 8. Oktober 1914 abends*.

ni. Častniki so nas opominjali, da smo v bližini sovražnika. Noge grozno bole. Želodec tudi. Jutri v boj.«⁶²

VII. korpus je na bregu reke San čakal do 9. oktobra, ko je spet začel napredovati. Rusi so se umaknili po dolini reke Strvyaž navzgor in za sabo uničili vse mostove. Desetega oktobra so enote VII. korpusa dosegle Hyriv/Chyrów; ena brigada 34. divizije je pri Dobromyl'/Dobromilu vzpostavila stik z enotami, ki so jo ščitile z boka.⁶³ Enajstega oktobra zjutraj je armadno poveljstvo ukazalo, naj 34. divizija skupaj z 20. divizijo hónvedov napreduje na sever proti Novem Mistu/Nowem Miastu. A ko se je VII. korpus tega dne do zgodnjega popoldneva dejansko iz pohodne kolone razporedil v bojni red in pripravil za spopad s XXIV. in VIII. ruskim korpusom (kar je bilo zaradi utesnjenosti kolone težavno), se je spopad odvijal nekoliko drugače. Ker poveljstvo korpusa še ni prispelo, je poveljeval podmaršal Friedrich Csanády pl. Békés, sicer poveljnik 20. divizije hónvedov. 34. divizijo je razdelil na dva dela – tri četrtine divizije je razporedil pri Nyžnyi Vovči/Wołczy Dolni, preostali del pa je prešel k »Skupini Goiginger« (32. divizija in 103. domobranska pehotna brigada).⁶⁴ Vemo, da je Sovre ostal pri glavnini 34. divizije pod Krautwaldom, ker so pod Goigingerja iz 34. divizije prešle le enote 43. pehotnega polka.⁶⁵ Avstro-ogrske enote so sprva uspešno pritiskale naprej: na severu glavnina 34. divizije pod Krautwaldom proti Blozivu/Błozewi Górni, na sredini Csanády proti Skelivki/Felsztynu, na jugu pa »Skupina Goiginger« proti Stari Sil'/Stari Sólí. Zvečer je vodstvo, čeprav je Böhm-Ermolli izrazil zadržke glede bojne pripravljenosti 2. armade, ukazalo napad nadaljevati. Böhm-Ermolli je tako za naslednji dan ukazal napad, poveljstvo pa je podelil poveljniku XII. korpusa, generalu pehote Kövessu. Dvanajstega oktobra zjutraj se je napad res nadaljeval, vendar je bil prodor vseh treh prej omenjenih enot ustavljen, in to kljub temu da so se avstro-ogrske enote borile zgolj z ruski zaščitnicami, ne jedrom ruskih čet. Krautwald je poskušal prodreti v Koniv/Koniów in nato s severa obkoliti za rusko artilerijo izjemno prikladno vzpetino Vanhželiska/Wegrzeliska, ki jo je le-ta tudi s pridom izkoriščala, vendar načrta ni mogel izpeljati, saj so ga na levem boku ogrožali ruski položaji na dvignjenem območju med Novim Mistom/Nowem Miastu in Čyžkym/Czyszkim; odločil se je najprej udariti tja.⁶⁶

Trinajstega oktobra 1914 je 2. armada spet napadla. Krautwald je napadel že omenjeno dvignjeno območje, da bi korpusu izbral manevrski prostor, vendar je napad spodletel, ker so ga z boka obstreljevali ruski artilerijski položaji na vzpetini Magera/Magiera še bolj proti severu. Po vsej verjetnosti je bil torej Sovre ranjen tega dne na tem območju, v sklopu opisane vojaške operacije. Kot navaja njegovo potrdilo o invalidnosti,⁶⁷ je prejel strel skozi levi del lobanje.⁶⁸

⁶² Avsenak, *Bratje Sovre*, str. 39.

⁶³ ÖULK I, str. 393–394.

⁶⁴ ÖULK I, str. 402–403.

⁶⁵ ÖULK I, str. 414.

⁶⁶ ÖULK I, str. 403–405, 408, 413–414.

⁶⁷ ZAP 5, Mestna občina Ptuj 1864–1941, TE 9, ov. 145. Zahvaljujem se ge. Aleksandri Čater iz ZAP, da me je opozorila na to gradivo.

⁶⁸ Gantar mi je v intervjuju omenil dve drugačni različici dogodka, ki pa sta kot ustno izročilo po mojem mnenju manj zanesljivi: ena je, da je Sovreta ranil drobec granate (to pravi

Natančnost uporabljene metodologije za lokalizacijo Sovretove rane je mogoče ovrednotiti s primerom Antonovega brata Karla Sovreta, ki je bil ranjen v istem času in na istem področju, kot domnevamo za Antona. Iz Karlovega vojaškega dnevnika vemo, da je bil ranjen 22. oktobra 1914, dva dni in eno noč marša od vasi Lutków, naslednji dan po rani pa je zjutraj prispel v Hyriv/Chyrów (in to peš!).⁶⁹ Tudi revija *Slovenski učitelj* navaja podatke o rani Karla Sovreta, in sicer da je bil ranjen 23. oktobra 1914 pri Novem Mistu/Nowem Miastu.⁷⁰ Po podatkih iz ÖULK je bil I. bataljon 87. pehotnega polka, ki mu je pripadal Karel Sovre v času rane,⁷¹ dodeljen III. korpusu, natančneje 28. pehotni diviziji.⁷² Devetnajstega oktobra je omenjena divizija poskušala prodreti proti Felštynu/Felsztynu (danes Skelivka) in Konivu/Koniówu, pri čemer so jo Rusi obstreljevali z Vanhželiske/Wegrzeliske.⁷³ Dvajsetega oktobra se je III. korpus bojeval na gozdnatem področju zahodno od Vanhželiske/Wegrzeliske in na liniji Boloživ/Błóżew Górna–Sanočani/Sanoczany–Hrušatyči/Hruszatyce.⁷⁴ Avstro-ogrske enote so se začele s tega področja umikati 5. novembra zjutraj v okviru splošnejšega umika.⁷⁵ Zgolj z uporabo ÖULK in pa podatka o Karlovi enoti ter datumu rane bi dogodek locirali ravno na območje Novega Mista/Nowega Miasta. Metoda je torej uporabna, čeprav gotovo ni stoddostno zanesljiva.

Karlovi dneviški zapiski iz tega časa izpričujejo še, da je Anton prijateljeval z vojaškim sodnikom nadporočnikom dr. Mastnakom, verjetno Leopoldom.⁷⁶ S Karlom sta se srečala popoldne 23. oktobra v bolnišnici v Hyrivu/Chyrówu, kjer je bil Karel hospitaliziran. Karel piše: »Da mi 10 cigaret in škatlo žigic s pristavkom – škoda, da nis[o?] C. in M.«⁷⁷

Tudi romunski publicist Octavian Tăslăuanu, med vojno rezervni poročnik, ki je kasneje napisal vojne spomine, se je ravno v tistih dneh boril v 103. pehotni brigadi ogrskih domobrancev, nekoliko južno od Sovreta, vendar dovolj blizu, da je opazoval ruske položaje na Vangželiski/Wegrzeliski.⁷⁸ Pod datumom 13. oktober, ko je bil ranjen tudi Sovre, Tăslăuanu piše: »To so bili najhujši dnevi pohoda

tudi Dimitrij Mitja Bartenjev pri Herek, *Anton Sovre – portret*) – ta različica se Avsenaku, Bratje Sovre, str. 35, zdi bolj verjetna kot strel v glavo; druga različica, ki pravi, da je Sovreta v glavo brcnil kozaški konj, pa je gotovo zloben dovtip Sovretovih dijakov.

⁶⁹ Avsenak, Bratje Sovre, str. 40–41.

⁷⁰ *Slovenski učitelj* 15, št. 12 (15. december 1914), str. 282; prim. Kristan, Anton Sòvre, str. 89 – tam sem v op. 133 naslov časnika po pomoti navedel kot *Učiteljski tovariš*.

⁷¹ *Nachrichten über Verwundete* št. 293 (15. februar 1915), 43.

⁷² ÖULK I, *Kriegsgliederung* 1914, str. 72; ÖULK II, priloga 14, *Kriegsgliederung* 1915, str. 11.

⁷³ ÖULK I, str. 436.

⁷⁴ ÖULK I, str. 437; prim. skica 26, *Lage am 20. Okt. 1914*.

⁷⁵ ÖULK I, str. 503–504; prim. priloga 19, *Lage am 5. November 1914 abds*.

⁷⁶ Prim. *Schematismus* 1914, str. 1144, kjer je dr. prava Leopold Mastnak naveden med aspiranti za poklicne avditorje.

⁷⁷ Vojni dnevnik Karla Sovreta, zasebni arhiv Marka Sovreta. Avsenak mi je povedal, da glede na druga mesta v Karlovem dnevniku pri »C. in M.« verjetno gre za znamko cigaret – to nakazuje tudi že sam kontekst.

⁷⁸ Tăslăuanu, *With the Austrian Army*, str. 139–140.

in nobeno moje izražanje ne bi moglo napraviti pravice vsej njihovi grozi.«⁷⁹ Na tem področju (Felštyn/Felsztyn, danes Skelivka, in Hyriv/Chyrów) se odvije tudi epizoda znamenitega romana Jaroslava Haška *Dobri vojak Švejk*, vendar šele sredi junija 1915, ko je fronta že potekala bolj proti vzhodu.⁸⁰

Na tem mestu velja zaradi mnogih podobnosti omeniti tudi usodo Tycha pl. Willamowitz-Moellendorffa, sina znamenitega klasičnega filologa pl. Willamowitz-Moellendorffa in vnuka Theodorja Mommsena, enega največjih antičnih zgodovinarjev. Tycho je bil prav kakor Sovre letnik 1885 in je študiral klasično filologijo. Pred smrtjo se je celo že izkazal za akademsko zelo obetavnega intelektualca – njegova ugotovitev, da so Sofoklejeva dela bila namenjena izvedbi (in to enkratni), je temeljnega pomena za grško dramatiko. Tycho je padel 15. oktobra, le dva dni za tem, ko je bil ranjen Sovre, pri Dęblinu/Iwangorodu na današnjem Poljskem, in sicer je prav kakor Sovre prejel strel v glavo.⁸¹ Tudi Hans von Arnim, profesor na dunajski univerzi, ki je imel na Sovreta velik vpliv, je v prvi svetovni vojni izgubil sina.

Slika 2. Sovre na skupinski fotografiji odbora Ptujkega muzejskega društva, detajl, najkasneje 1926. Edina znana fotografija, na kateri je vidna njegova deformacija lobanje. (Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika)

Sovretova rana je bila nedvomno huda in njegova lobanja je ostala rahlo deformirana (gl. sliko 2);⁸² izpričano je tudi, da je še leta 1928 čez rano nosil črno

⁷⁹ Tăslăuanu, *With the Austrian Army*, str. 144.

⁸⁰ V slovenski izdaji iz 1966, DZS, Ljubljana: 3.–4. zvezek, str. 198–202.

⁸¹ Calder in Bierl, *The Tale of Oblomov*, str. 269.

⁸² Prim. fotografija *Odbor ptujkega Muzejskega društva*, Koroška osrednja knjižnica.

prevezo.⁸³ Očitno mu je bila šele kasneje v glavo vstavljena ploščica,⁸⁴ vsekakor se na Sovretovih kasnejših fotografijah deformacije več ne vidi.

Kakor večina avstro-ogrskih vojaških žrtev je bil tudi Anton Sovre vpisan v vestnik Seznam izgub (*Verlustliste*), ki je med vojno izhajal vsakih nekaj dni, vendar se njegov vnos pojavi šele v številki 75, ki je izšla 7. decembra 1914.⁸⁵ Vest se glasi (z razvezanimi okrajšavami): *Sovre Anton, Leutnant in der Reserve, Infanterie-Regiment Nummer 96, 2. Kompanie, verwundet* (»Sovre Anton, rezervni poročnik, pehotni polk številka 96, 2. stotnija, ranjen.«). Torej je oktobra pripadal in morda poveljeval konkretno 2. stotniji: ta je pripadala I. bataljonu polka; vse stotnije v polku so bile namreč oštevilčene po vrsti, po štiri zaporedne pa so pripadale istemu bataljonu. Torej: 1.–4. stotnija so pripadale I. bataljonu polka, 5.–8. stotnija II. bataljonu itd.⁸⁶

Sovre je kljub hudi rani precej hitro okreval. Gotovo je bil doma vsaj od začetka do konca novembra, saj je 5. novembra njegov brat Karel, ki se je takrat zdravil v Linzu, prejel Antonovo karto iz Krškega, 26. novembra pa je Karel iz Linza poslal karto njemu – tega dne je Karla na Antonovo naročilo obiskal neki nadporočnik, ki mu je tudi podaril 35 cigaret.⁸⁷ Petnajstega novembra 1914 se je Anton v Leskovcu pri Krškem poročil z Albino Schöner, rojeno in stanujočo prav tam; poročil ju je župnik in dekan Fran Schweiger, priči pa sta bili davčni upravitelj Rudolf Achtschin in posestnik Karel Stoviček.⁸⁸ Goriški časnik *Soča* je poroko proslavil v klasičnem duhu: »Himen. — Poročil se je gospod Anton Sovre, nam. gimnaz. učitelj na tukajšnji slovenski gimnaziji in c. in kr. poročnik v pehotnem polku št. 96., z gospico Albino Schöner iz Krškega. Na mnogo let!«⁸⁹ Albina je bila markantna osebnost, ki je v Sovretovem življenju igrala veliko vlogo – prijel se je je vzdevek Sapfo.⁹⁰ Njeno doto je Sovre po vojni vložil v svojo knjižnico, ki jo je po njegovi smrti odkupil Oddelek za klasično filologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.⁹¹

Enaindvajsetega januarja 1914 je časnik *Slovenec* objavil prispevek *Ponos domovine* o družinah, ki so imele v vojski več otrok. V njej se pojavi tudi Anton Sovre II.: med prvo svetovno vojno se je namreč v avstro-ogrski vojski bojevalo vseh šest njegovih sinov⁹² – Baltazar, ki se edini ni vrnil, v članku sicer še ne nastopa, ker očitno še ni bil vpoklican. Članek navaja tudi, da je bil Anton III. ranjen, vendar že napoveduje, da se bo kmalu vrnil na bojišče.⁹³ O njegovi vojaščini in rani

⁸³ Fotografija maturantov Klasične gimnazije leta 1928, zasebna zbirka Maksimilijana Koširja.

⁸⁴ Ustni vir: Kajetan Gantar.

⁸⁵ *Verlustliste* 75 (7. december 1914), str. 6.

⁸⁶ Schmid, *Heerwesen*, str. 31.

⁸⁷ Vojni dnevnik Karla Sovreta, zasebni arhiv Marka Sovreta; Avsenak, *Bratje Sovre*, str. 35.

⁸⁸ NUK, Rokopisna zbirka, Zapuščina Antona Sovreta TE 2, ov. 1. Poročni list.

⁸⁹ Novico o Sovretovi poroki je objavil tudi ameriškoslvenski časopis *Glasnik*, sicer šele 1. januarja 1915 (letnik 15, št. 1, str. 6).

⁹⁰ Herek, *Anton Sovre – portret*, 9:33.

⁹¹ Ustni vir: Kajetan Gantar.

⁹² O vojaški službi Sovretovih sorojencev gl. Kristan, *Anton Sòvre*, str. 89–93.

⁹³ *Slovenec* 42, št. 267 (21. november 1914), str. 8; vest je bila objavljena tudi v *Amerikanskem Slovencu* 24, št. 13 (12. januar 1915), str. 5.

Slika 3. Albina in Anton Sovre, 1913–začetek 1915. Domnevno poročna fotografija. (Kopija Kajetana Gantarja; boljši izvod fotografije še ni bil najden)

je poročal tudi *Pedagoški letopis* za leto 1915 v prispevku *Sodelovanje slovenskega učiteljstva pri prvi svetovni vojni*.⁹⁴

Zima 1914/1915

Sovre je znova začel služiti v 96. pehotnem polku 25. decembra 1914 in ostal v vojaški službi vse do poletja 1915.⁹⁵ Po okrevanju se ni vrnil neposredno na fronto, temveč je odšel k 1. dopolnilni stotnji svojega polka v Karlovec: to dokazuje notica z Antonovim naslovom, ki si jo je pod 14. januarjem 1915 v svoj vojni dnevnik zabeležil Karel Sovre.⁹⁶ Verjetno je Sovre omenjeno enoto pospremil na bojišče.⁹⁷

V Galiciji se je fronta medtem pomaknila nazaj na Karpate. Sovre se je vrnil na bojišče ravno v enem najbolj tragičnih, če ne najbolj tragičnem poglavju prve svetovne vojne, med zimsko vojno v Karpatih. Čeprav je bil v zimi 1914/1915 ruski prodor čez Karpate zaustavljen, se tudi avstro-ogrsko vojska ni bila zmožna prebiti v Galicijo in je utrpela zelo hude izgube. 3. armada, v kateri se je takrat boril Sovre, je v le dveh tednih na koncu januarja in začetku februarja 1915 izgubila skoraj 90.000 mož (več kot polovico mož), predvsem zaradi bolezni, pa tudi zaradi padlih, ranjenih in zajetih. Vsa avstro-ogrsko vojska je v prvih štirih mesecih leta 1915 utrpela (če odštejemo zajete po predaji utrdbe Przemyśl 22. marca) 500.000–700.000 izgub: od tega je bilo okoli 10 % umrlih, 40–50 % ranjenih ali obolelih in 40–50 % zajetih.

⁹⁴ Schmoranz, *Sodelovanje slovenskega učiteljstva*, str. 13.

⁹⁵ KA, BA, OBA Nr. 240.510. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa

⁹⁶ Vojni dnevnik Karla Sovreta, zasebni arhiv Marka Sovreta. Sicer se je v notici očitno zmotil pri številki Antonovega polka, ki jo navaja kot 69, in ne 96.

⁹⁷ Avsenak, *Bratje Sovre*, str. 36.

Konkretno epizodo iz tega obdobja Sovretove vojaščine opisuje Sovretov *Belohnungsantrag za Signum laudis*:⁹⁸

Hervorragend tapferes Verhalten vor dem Feinde beim Nachtangriff am 4. Februar bei Kishely indem er mit der Komp[anie] am linken Flügel der Angriffsgruppe vorrückend plötzlich in der Flanke beschossen rasch entschlossen den unvermuteten Feind angriff und wurf und hiedurch die gefährdete Flanke sicherte.

»Izjemno pogumno zadržanje pred sovražnikom med nočnim napadom 4. februarja pri Kishelyu, ko je bil med napredovanjem s stotnijo na levem krilu skupine napada nenadoma obstreljevan z boka in je hitro sprejel odločitev, napadel nepričakovanega sovražnika in ga zlomil ter s tem zavaroval ogroženi bok.«

Sovre se je med to akcijo boril v okviru 3. armade, ki ji je poveljeval znameniti Svetozar Borojevič pl. Bojna, takrat general pehote. Konkretnije je pripadal VII. korpusu (poveljnik general konjenice nadvojvoda Jožef), ki je bil razvrščen pod prelazom Dukla, in sicer njegovemu levemu krilu, 17. diviziji, ki ji je poveljeval Aurel pl. le Beau⁹⁹ in v okviru katere sta se v začetku leta 1915 borila dva bataljona 96. pehotnega polka.¹⁰⁰ 17. divizija je bila v prvih dneh februarja razvrščena neposredno severno od Svidníka/Felsővízköza in pa le malo južneje ležečega Mestiskega/Kishelya, ki ga omenja *Belohnungsantrag*¹⁰¹ (danes na Slovaškem, v pokrajini (*kraj*) Prešov). V tem času je ruska vojska hudo pritiskala proti panonski ravnici. Ravno med desnim krilom X. korpusa in levim krilom VII. korpusa, kjer se je boril Sovre, je nastala vrzel, zaradi katere je celo grozila nevarnost, da bodo Rusi prebili fronto. Borojevič je poskušal pritisk na VII. korpus razbremeniti s protinapadi.¹⁰² enega od teh verjetno opisuje tudi navedeni *Belohnungsantrag*.

Sedemnajstega aprila 1915 je Anton Sovre za postopanje med tem napadom prejel bronasto medaljo za vojne zasluge (*bronzene Militärverdienstmedaille*, neuradno *Signum laudis*, uradno *allerhöchste belobende Anerkennung*, »najvišje pohvalno priznanje«).¹⁰³ Vlogo za pridobitev tega odlikovanja je podpisal tudi Borojevič. Ker je Sovre odlikovanje prejel med vojno, ga je nosil na »traku vojaškega zaslužnega križca« (*am Bande des Militärverdienstkreuz*), tj. rdeče-belem traku; v mirni dobi in za civilne zasluge so se namreč odlikovanja podeljevala na rdečem traku.¹⁰⁴ Decembra 1916 je bila sprejeta odredba, da so se na odlikovanja,

⁹⁸ KA, BA, OBA Nr. 15.672. *Belohnungsantrag* za bronasti *Signum laudis*.

⁹⁹ Vsi omenjeni so podpisniki *Belohnungsantrag* za *Signum laudis*. Podpisa predlagatelja (verjetno poveljnika bataljona) mi ni uspelo razpoznati, poveljnik brigade (takrat polkovnik baron Henneberg) pa ni podpisan.

¹⁰⁰ ÖULK II, priloga 14: *Kriegsgliederung im Frühjahr 1915*, str. 12 navaja bataljona 96. pehotnega polka v 1. konjeniški diviziji (stanje 1. maja 1915); vendar op. 2 navaja, da sta bila pred tem v 17. pehotni diviziji; ÖULK II, priloga 7: *Kämpfe der 3. Armee* pa kaže, da 1. konjeniška divizija v prvih dneh februarja ni bila na fronti, temveč v neposrednem zaledju.

¹⁰¹ ÖULK II, priloga 7: *Kämpfe der 3. Armee*.

¹⁰² ÖULK II, str. 140.

¹⁰³ *Verordnungsblatt* 65, št. 53 (17. april 1915), str. 1083.

¹⁰⁴ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 25.

pridobljena na fronti (torej ne v zaledju) lahko dodali miniaturni meči,¹⁰⁵ ker je to veljalo tudi za nazaj, si jih je Sovre pripel tudi na svoj *Signum laudis*.¹⁰⁶

Iz časa Sovretovega služenja na fronti v Galiciji je ohranjena tudi nadvse zanimiva anekdota, ki je sicer ni mogoče datirati natančneje kot z zimo 1914/1915. Izročilo živi v družini Bartenjev. Dimitrij Bartenjev iz Krasnodara na Kubanu (* 1897; † 1973)¹⁰⁷ je med prvo svetovno vojno služil v ruski vojski, med revolucijo pa je emigriral v Jugoslavijo, kjer se je poročil z Milico Svetec, hčerko Emilije Svetec, rojene Schöner – Emilija je bila sestra Sovretove žene Albine. Dimitrij Mitja Bartenjev, sin Bartenjeva in Svetčeve, je pripovedoval:

*To je bilo v tistih časih, ko se fronta ni nikamor premaknila, ko so vojaki lačni čemeli v jarkih in zmrzovali, ko se pravzaprav ni nič dogajalo, le tu in tam je bilo slišati kak strel. Potlej pa je moj oče lepega dne zagledal nekega avstro-ogrskega vojaka, ko se je ta povzpел iz jarka in šel opravljat potrebo za neko drevo. Pomeril je nanj in zgrešil. Tudi drugič ga ni zadel, vojak pa je potegnil hlače gor in jadrno skočil nazaj v rov. In zdaj poslušajte tole: mnogo let kasneje je priženjeni stric moje matere, akademik Anton Sovre (pokojnik zdaj počiva v istem grobu kot moj oče) v neki družbi pripovedoval o zimi v Galiciji, o driski, ki ga je kot vojaka tam hudo dajala, o drevesu, o dveh strelah ... Vse enako kot v pripovedovanju mojega očeta, seveda z natančnim opisom kraja in situacije. Tako da je resnično velika verjetnost, da je šlo prav zanju. Anton Sovre je to pripovedoval še mnogim drugim.*¹⁰⁸

Anekdota je banalna, vendar vseeno predstavlja konkretno pričevanje o Sovretovem življenju na fronti. Sicer lahko domnevamo, da je bilo tovrstnih incidentov več, zato ni mogoče gotovo trditi, da je res šlo ravno za Sovreta in Bartenjeva: verjetnost za to bi bila večja, če bi bilo dokazano, da sta oba v istem času služila na istem odseku fronte.

Služba na italijanski fronti in v zaledju

Anton Sovre se je bojeval tudi na italijanski fronti. Bartenjev je zanj pripovedoval, da je bil iz Galicije premeščen na Koroško:¹⁰⁹ morda je prispel tja z enotami VII. korpusa zadnji teden maja, vendar je bil v tem primeru ločen od svojega polka,¹¹⁰ čigar enote so na italijansko bojišče prispele šele 15. julija 1915.¹¹¹ A tudi če je bil ločen od svojega polka, je bil v drugi polovici julija spet pri njem, in sicer v II. bataljonu:¹¹² torej se je skupaj s svojim polkom udeležil 2. soške bitke, med

¹⁰⁵ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 26.

¹⁰⁶ Razvidno v *Ranglisten* 1918, str. 787.

¹⁰⁷ Nagrobnik na Žalah: A, oddelek 40A, vrsta 9, grob 7.

¹⁰⁸ Turk, *Oče zgrešil Sovreta*, str. 16.

¹⁰⁹ Herek, *Anton Sovre – portret*, 1:19.

¹¹⁰ ÖULK II, priloga 14, str. 24 med enotami VII. korpusa, ki so konec maja 1915 prispele na Koroško, ne navaja enot 96. pehotnega polka.

¹¹¹ Klavara, *96. polk na kraškem bojišču*, str. 50.

¹¹² Sovretovi zdravniški dokumenti v KA *Feldspitäler*, TE 2065.

katero so se enote polka bojevale na Doberdobu v okviru VII. korpusa in verjetno 17. pehotne divizije.¹¹³ Da se je Sovre bojeval na Doberdobu, je izrecno povedal tudi Bartenjev.¹¹⁴ S 24. julijem 1915 je bil Sovre povišan v nadporočnika v rezervi.¹¹⁵

A Sovre je s svojim polkom na soški fronti ostal največ dva tedna: njegovo služenje je namreč prekinila bolezen, o kateri pričata dve zdravniški listini.¹¹⁶ Sovre je očitno na želodcu bolehal že od srede marca, konec julija pa se mu je stanje zaradi vročine in diareje močno poslabšalo.¹¹⁷ Tridesetega julija 1915 je izpričan v Mariboru, od koder je bil premeščen v rezervno bolnišnico Lugos v Krškem: tja je bil sprejet 1. avgusta, in sicer v I. oddelek, sobo 11 in posteljo 41. Naslednji dan je zdravnik opravil pregled. Sovre je bil nekoliko shujšan in bled ter brez apetita, njegovo odvajanje je bilo neredno; ni pa več imel vročine. Zapisal je tudi, da je Sovre tožil nad bolečinami v glavi, ki jih je zdravnik pripisal predhodni rani. Diagnostical ga je z gastritisom in mu predpisal dieto in ricinus. Sedmega avgusta Sovre več ni imel bolečin v trebuhu in je bil v dobrem splošnem stanju. 15. avgusta 1916 je bil odpuščen iz bolnišnice kot vojaško sposoben.

Ni jasno, ali se je Sovre zatem znova vrnil na fronto. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa zanj navaja konec vojaške službe s 1. avgustom 1915 in ponovni nastop šele leta 1917 (gl. spodaj).¹¹⁸ Uslužbenski list iz ZAMU pa navaja: »Do septembra 1915 [na] fronti kot poveljnik stotnije. Ranjen, v bolnici do oktobra 1916 ...«¹¹⁹ Rana septembra 1915 ni izpričana nikjer drugje. Ni mogoče izključiti možnosti, da se je Sovre po bolezni vrnil na fronto in bil zopet ranjen; vendar je zelo možno, da je pisec uslužbenskega lista pomešal rano iz oktobra 1914 in bolezen iz julija in avgusta 1915, saj rane iz 1914 sicer ne omenja. V vsakem primeru pa je torej Sovre fronto zapustil najkasneje septembra 1915.

Sovre je bil 4. septembra 1915 »v priznanje hrabrega zadržanja vpričo sovražnika« odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem 3. stopnje z vojno dekoracijo, tj. lovorovim vencem med kraki križa¹²⁰ – kasneje si je nanj pripel še meča (gl. zgoraj).¹²¹ Vojaški zaslužni križec je bil neke vrste višja stopnja medalje za hrabrost, pridržana za častnike. Konkretnih okoliščin tega odlikovanja ne poznamo, ker je *Belohnungsantrag* za Sovretov zaslužni križec trenutno založen; tudi domneve je težko postavljati, saj so podelitve odlikovanj lahko sledile tudi precej pozno po dejanski pridobitvi zaslug.

¹¹³ ÖULK II, str. 750.

¹¹⁴ Herek, *Anton Sovre – portret*, 1:22.

¹¹⁵ *Verordnungsblatt* 65, št. 123 (18. avgust 1915), str. 3013.

¹¹⁶ Sovretovi zdravniški dokumenti v KA *Feldspitaler*, TE 2065.

¹¹⁷ Ni jasno, kdaj točno je bil Sovre zapustil fronto: listina iz krške bolnišnice navaja datum prihoda 20. julij, čeprav je bil v Krško sprejet šele 1. avgusta. Tudi če razumemo 20. julij kot datum, na katerega je resno zbolel, se to ne ujema z 21 bolniškimi dnevi (*Krankentage*), ki bi morali miniti do njegovega odpusta 15. avgusta.

¹¹⁸ KA, BA, OBA Nr. 240.510. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa.

¹¹⁹ ZAMU I Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbenski list Antona Sovreta, str. 3.

¹²⁰ *Verordnungsblatt* 65, št. 136 (4. september 1918), str. 3383.

¹²¹ *Ranglisten* 1918, str. 787.

Uslužbenski list iz ZAMU navaja, da je bil Sovre vse do oktobra 1916 v bolnišnici; tudi če to ne drži, se najverjetneje na fronti več ni bojeval. Morda je bil na zdravljenju, na dopustu ali pa je imel po odhodu s fronte kako neznano zadolžitev v zaledju. Zdi se, da je v tem obdobju vsaj nekaj časa bival v Zagrebu: to izpričujeta portretni fotografiji Sovreta in žene Albine, ki nosita logotip zagrebških fotografskih ateljejev.¹²² Na fotografiji Albine Sovre iz ateljeja Mosinger je navedena letnica 1915, za Sovretovo fotografijo iz ateljeja Brauner pa je *terminus post quem* konec avgusta 1915, saj že nosi svoj vojaški zaslužni križec.

Slika 4. Portreta Antona (po avgustu 1915) in Albine Sovre (1915), Zagreb. (Rokopisna zbirka NUK)

Bolj zanesljiv se zdi podatek, da je Sovre oktobra 1916 v Karlovcu dobil zadolžitev poveljnika 3. dopolnilne stotnije 96. pehotnega polka;¹²³ dopolnilne enote, ki so bile nameščene v zaledju, so bile zadolžene za urjenje in organizacijo okrepitev, ki so bile poslone na fronto. Sovre torej ni bil nameščen le v zaledju, ampak celo blizu svojega domačega kraja.

Vojaško generalno guvernerstvo Črna gora

Avstro-Ogrska je 6. januarja 1916, ko je že zasedla Srbijo, napadla še Črno goro in že 16. januarja je le-ta kapitulirala. Avstro-Ogrska je 1. marca vzpostavila okupacijsko upravo, ki se je imenovala Vojaško generalno guvernerstvo Črna gora

¹²² NUK, Rokopisna zbirka, Sovretova zapuščina, TE 1, ov. 9.

¹²³ ZAMU I Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbenski list Antona Sovreta, str. 3.

(*Militär-General-Gouvernement Montenegro*) in ga je vodil vojaški generalni guverner Viktor Weber pl. Webenau. Desetega januarja 1917 je bil Anton Sovre zopet poslan »na polje«: pridružil se je črnogorski okupacijski upravi kot adjutant okrajnega poveljnika za Cetinje. Za Sovreta je bila zadolžitev vsekakor primerna: kot težek ranjenec je bil gotovo bolj kot za fronto primeren za zaledje (čeprav so v Črni gori delovali oboroženi odporniki, komiti), poleg tega pa je tudi gotovo obvladal jezik te dežele, saj je pripadal srbohrvaškemu polku. Izpričano je, da je kot adjutant bil član komisije za razmejitev občine Cetinje.¹²⁴

Sovre je s 6. julijem 1917 postal poveljnik okraja Cetinje, torej ne katerega-koli okraja, temveč okraja, v katerem je ležala prestolnica črnogorske okupacijske uprave: gotovo je šlo za enega pomembnejših položajev v okupacijski upravi. Črna gora je bila med okupacijo razdeljena na (od višjih do nižjih instanc) okrožja (*Kreis*), okraje (*Bezirk*) in občine (*Gemeinde*; nekaj časa še stare kapetanije). Okrožij je bilo osem: Cetinje, Podgorica, Stari Bar, Nikšić, Kolašni, Peć, Pljevlja in od 1. julija 1917 še Berane. Cetinjsko okrožje se je delilo na okraje Cetinje, Rijeka Crnojevića in Čevo.¹²⁵ Okrajna poveljstva je vodil okrajni poveljnik, na razpolago pa so mu bili adjutant, referent za poljedelstvo in davčni referent, niso pa okrajna poveljstva imela civilnega komisarja.¹²⁶ Poveljnik Sovretovega okrožja je bil polkovnik Stefan Letz.

Sovre je postal okrajni poveljnik ravno v času sprememb v okupacijski upravi. Desetega julija je pl. Webenau na položaju vojaškega generalnega guvernerja do konca vojne zamenjal Heinrich Clam-Martinic, ki je bil do takrat cisalajtanski premier. Prav tako je bila julija izvedena reforma lokalne samouprave, ki so ji okupacijske oblasti posvetile veliko pozornost: zasluge pri izvedbi te reforme so izrecno omenjene v Sovretovem *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa (gl. spodaj). Sovre je kot okrajni poveljnik (*Bezirkskommando*, črnogorsko *kotarski komandant*) morda sprva še *ex officio* opravljal dolžnosti predsednika mestne občine, saj je od začetka okupacije veljala takšna ureditev. Julija 1917 pa je bil zakon o mestnih občinah razširjen na vse občine in v skladu z njim so bile, kar se za okupacijski režim morda zdi nenavadno, izvedene lokalne volitve, ki celo niso bile enostrankarske. Glasovanje je bilo javno, volilno pravico so imeli moški, zmagal pa je kandidat z največ glasovi; vendar so si okrožna poveljstva vseeno pridržala velike pristojnosti in so lahko predsednike občin razreševala. Poleg predsednika občine so občinsko upravo sestavljali še občinski odbor (ponavadi 5–9 članov), pisar, eventualno tudi podpredsednik in pa tajnik, na razpolago pa so ji bili še pandurji, kot se je imenovalo pomožno osebje. Po volitvah je bila naloga vzpostavitve novih občinskih uprav izrecno naložena okrajnim poveljstvom, torej tudi Sovretu. Med drugim je morala vsaka občina pripraviti občinski pravilnik, ki je opredeljeval na primer naloge in sestavo občinske uprave, delovni čas, delovanje blagajne, takse in ga je moralo potrditi generalno guvernerstvo. Občine so v prvi vrsti izvrševale

¹²⁴ *Cetinjer Zeitung* 2, št. 61 (15. marec 1917), str. 3.

¹²⁵ Rakočević, *Crna gora*, str. 237.

¹²⁶ KA, MGG Montenegro, *Militär-Bauamt* (TE 1720). *Änderung der Grundzüge, Beilage 3: Kreiskommando*.

odredbe okupacijski oblasti, pristojne pa so bile za preskrbo sirot, vzdrževanje šol, komunalo in vodenje statistike. Občinske pravilnike je potrjevalo generalno guvernerstvo. Predsednik je bil pristojen za pobiranje prihodkov, sekretar je bil blagajnik, oba pa sta odgovarjala občinskemu odboru, ki je tudi sprejemal proračun in je moral odobriti izdatke občine, razen v nujnih primerih, ko je lahko izdatek do 50 kron (približno 80 današnjih evrov) odredil sam predsednik občine. Glavno težavo pri vzpostavljanju nove lokalne uprave je predstavljala neusposobljenost članov novih občinskih uprav: reševali so jo tudi s tečaji, ki so potekali pri okrožnih poveljstvih. Pri postavljanju uprave na noge so se okrajna poveljstva poslužila tudi pomoči kapetanov tradicionalnih črnogorskih plemen, ki so bili dobro vpeti v lokalno okolje in so poznali črnogorsko običajno pravo.¹²⁷

Gantar se spominja, da je Sovre ponavadi govoril, da je delal v civilni preskrbi.¹²⁸ To je do neke mere res, saj je imel Sovre kot okrajni poveljnik tudi na tem področju pristojnosti in jih je tudi izkoriščal za pomoč posameznikom. Tako je po lastnem pripovedovanju nekemu Riječanu za njegove otroke iz vojaškega magazina priskrbel 100 kilogramov moke po ceni 5 perperjev, ko je v Rijeki Crnojevića stala že 200 perperjev.¹²⁹ Vseeno pa ima »delo v civilni preskrbi« drugičen prizvok kot »okrajno poveljstvo«. Morda je pri tem šlo tudi za minimalizacijo lastne medvojnne vloge, tipično za prečanske veterane prve svetovne vojne. A čeprav Sovre svoje vojaščine v času Avstro-Ogrske ni obešal na veliki zvon, je tudi prikrival ni in je o njej večkrat tudi javno spregovoril.¹³⁰ Prav tako je njegova funkcija okrajnega poveljnika navedena v uslužbenskem listu v ZAMU.¹³¹

Sovre se je ukvarjal tudi s pogozdovanjem. Pripovedoval je: »V celi Katunski nahiji je eno samo drevo, en brest, ki sem ga jaz v svojo karto *zacahnal*«. Po svojih lastnih navedbah je v okolici Cetinja dal zasaditi okoli 25.000 smrek in napraviti zaščitno ogrado.¹³² To število dreves je pomenilo okoli 6 hektarjev pogozdenega terena¹³³ – za predstavo: površina Parka Zvezda na Kongresnem trgu v Ljubljani znaša približno 1 hektar. Akcija (vsaj za moderne standarde) niti ni bila posebej obsežna: npr. leta 2018 je črnogorska vlada v okviru vsedržavne akcije sklenila zasejati 630.000 dreves.¹³⁴ V Sloveniji je bila po žledolomu leta 2014 za zasaditev okoli 10.000 predvidena zgolj enodnevna akcija.¹³⁵ Je pa to konkretno Sovretovo dejanje odražalo splošno avstro-ogrsko politiko v Črni gori. Avstro-Ogrska je namreč že med okupacijo začela izkazovati velike apetite in strateške interese po tem ozemlju, po vojni pa je bila predvidena bodisi priključitev Črne gore bodisi

¹²⁷ Rakočević, *Crna gora*, str. 238–241.

¹²⁸ Ustni vir: Kajetan Gantar.

¹²⁹ Krekov posnetek.

¹³⁰ Npr. Bartol, Obisk pri slovenskem humanistu.

¹³¹ ZAMU I Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbeni list Antona Sovreta, str. 2.

¹³² Krekov posnetek.

¹³³ Za oceno pogozdene površine se zahvaljujem red. prof. dr. Robertu Brusu z Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

¹³⁴ Pošumljavanje Črne gore, Energetski portal (26. oktober 2018).

¹³⁵ Posadili bodo več kot 10.000 mladih dreves, Dnevnik (2. april 2019).

njeno *de facto* podreditev.¹³⁶ Že takoj po okupaciji je začela Avstro-Ogrska Črno goro z gradnjo cest navezovati nase in na Albanijo,¹³⁷ pri tem pa se je posluževala tudi prisilnega dela.

Zanimiv je podatek, da je Sovretu žena Albina v Črno goro pošiljala cviček in črno kavo.¹³⁸ Izpričana je tudi podrobnost, da je ob »Karlovem tednu« pomladi 1918, ko so se zbirala sredstva za cesarjev dobrodelni sklad, Sovre prispeval 20 kron (približno 10 današnjih evrov).¹³⁹

Z vidika klasične filologije je zanimivo, da je Sovre v Črni gori izkoristil priložnost za seznanitev z ljudsko epiko. Za klasične filologe je ta književna zvrst zelo zanimiva zaradi sorodnosti s homersko epiko. Pionir raziskav na tem področju je bil slovenski slavist Matija Murko,¹⁴⁰ profesor v Gradcu,¹⁴¹ ki ga je Sovre gotovo poznal, saj je kot študent pri njem opravil izpit iz slovenščine.¹⁴² Sovreta je črnogorsko ljudsko petje močno pritegnilo; Gantar je pripovedoval, da je še kot univerzitetni profesor na predavanjih recitiral guslarje.¹⁴³ Po svojem pripovedovanju¹⁴⁴ je Sovre v Črni gori prijateljeval s popom Jovičevićem,¹⁴⁵ s katerim sta redno družila ob večerih. Jovičević je bil sposoben med igranjem na Sovretove gusle, ki jih je le-ta prejel kot zahvalo od prej omenjenega Riječana, tudi po dve uri v desetercih opevati Sovretova doživetja tistega dne. »In niti enega verza nisem zalotil, da bi ne bila na pravem mestu cezura,« se je spominjal Sovre.¹⁴⁶ Obiskal je tudi Jovičevićevo teto, še bolj veščo narodno pevko, ki je bila kljub visoki starosti 104 let še vedno zmožna producirati na tisoče verzov.

Sovre navaja, da se ga je med črnogorskim prebivalstvom prijel vzdevek »Sofra providur«: »providur« je beseda za upravnika, ki izvira še iz časov beneške uprave. Kot se je zavedal že Sovre, je šlo za besedno igro, povezavo z znamenitim črnogorskim epom *Gorski vijenec* (1847), ki ga je napisal črnogorski vladika Peter II. Petrović-Njegoš. V *Gorskem vijencu* se namreč lik Vuk Mićunović norčuje iz navad beneške gospode z besedami (verzi 1674–1681):

¹³⁶ Izčrpno o Avstro-Ogrski politiki v Črni gori in na Balkanu nasploh: Mitrović, *Prodor na Balkan*.

¹³⁷ Rakočević, *Crna gora*, str. 280.

¹³⁸ Krekov posnetek.

¹³⁹ *Cetinjer Zeitung* 3, št. 181 (9. maj 1918), str. 4.

¹⁴⁰ Marinčič, *Književnost arhaične dobe*, str. 37.

¹⁴¹ Glonar, Joža: Murko, Matija (1861–1952). *Slovenska biografija*. ZRC SAZU, 2013.

¹⁴² Kristan, *Anton Sòvre*, str. 86.

¹⁴³ Ustni vir: Kajetan Gantar.

¹⁴⁴ Krekov posnetek.

¹⁴⁵ Verjetno Ilija Jovičević, svetnik v konzistoriju (cerkvenem sodišču). Omenja se npr. ob otvoritvi nove vodovodne napeljave na Cetinju, ko je podelil blagoslov. *Cetinjer Zeitung* 3, št. 215 (5. september 1918), str. 2–3. Ime večkrat omenja Martinović, Črnogorski sveštenici, vendar istovetnost ni gotova.

¹⁴⁶ Krekov posnetek.

*Fala Bogu, jest veliko čudo!
Vidi te li ovde u Kotoru
baš ovoga Sovru providura
i ostalu gospodu mletačku?
Voli su ti kokoš ali jaje
nego ovna ali grudu sira.
Koje čudo mogu na godinu
kokošakah oni pozobati!*

Besedna zveza *Sovra providur* je popačenka beneške besede *sovraprovveditore*, »vrhovni nadzornik«; očitno pa je Petrović-Njegoš (ali njegov lik Mićunović) *sovra*- napačno razumel kot osebno ime.¹⁴⁷ Črnogorce je torej priimek Sovre spominjal na to mesto v *Gorskem vijencu*, zlasti pa je bila asociacija močna, ker je res imel upravniško funkcijo. Sovre pa je govoril o »Sofri providurju«, ker je verjetno besedo *Sovra* napačno razumel kot »Sofra« ali »Sofro«, njegov lastni vzdevek, ki so ga rabili njegovi osebni prijatelji in se nanaša na starogrško besedo σῶφρων, »moder«.¹⁴⁸

Sovre je v zvezi s svojo slavo med ljudskimi pevci pripovedoval nekoliko šovinistično in gotovo pretirano, vendar zanimivo anekdoto:

Enkrat sem šel z enim Črnogorcem po enih takih kozjih stezah gor in je tam na sredi tiste kozje steze stal en kamen, ki je bil težak recimo [25, 30 kilogramov], nekaj takega. Pa je bil ves zlizan. To se vidi, [da] je vsak človek, ki je tam šel, stopil na tisti kamen, da je lahko šel naprej. Pa sva se tam ustavila.

- Čuješ, Črnogorče. Daj ti meni povedat, koliko godina več može da stoji ovaj kamen.
- E, gospodine, pa može da stotinu godina.

Jaz sem dal puško proč, pljunil v roke, pa sem tisto skalo prijel pa sem jo prestavil tja na mejo. »Tako,« sem rekel, »vidiš, tako pa pri nas delamo. In zdaj se ne bo nikdar več noben Črnogorec spotaknil čez ta kamen.« Čez 14 dni [so] v vsej Črni gori vsi guslarji peli pesem o Sofri providuru, kako je Črnogorce delat učil.

O teh verjetno parodičnih pesnitvah iz Sovretovega časa v Črni gori ne vemo ničesar konkretnega; si pa lahko predstavimo o njih ustvarimo iz nekaj ohranjenih desetercev, s katerimi je Cetinjecan Miloš Vušković (* 1900; † 1975) pospremil svojo priložnostno karikaturu Sovreta, ko je le-ta pisal svoj zgodovinski pregled *Stari Grki* (1939).¹⁴⁹

¹⁴⁷ *Gorski vijenac*, str. 89, op. Milana Rešetara ad loc.

¹⁴⁸ Npr. Vitomil Zupan ga v posvetilu svoje zbirke sonetov ob Sovretovi 70-letnici nagovarja z »Ljubi moj Sofro«. NUK, Rokopisna zbirka, Zapuščina Antona Sovreta, TE 2, ov. 6.

¹⁴⁹ *Naši razgledi* 4, št. 23 (10. december 1955), str. 576. Za kopijo članka se zahvaljujem gdč. Piji Pust.

Bože mili čuda velikoga!
 Ili grmi il' se zemlja trese
 il' udara more u bregove?
 Niti grmi nit' se zemlja trese
 nit' udara more u bregove,
 več se stvara grčka istorija!
 To udara Sovro profesore,
 u makinu što slovo štampava!
 Puca slovo na makini jadnoj,
 puca slovo da probije kartu,
 po tri puta udarit' će jedno.
 Dokle nadje koje slovo treba!

Slika 5. Vuškovičeva karikatura Antona Sovreta. (Naši razgledi 4, št. 23 (10. december 1955), str. 576)

Domnevamo lahko, da so pesmi o »Sofri providurju« zvenele nekako tako. Sovre in Vušković, ki je bil profesor risanja, sta se sicer spoznala kot sodelavca na gimnaziji Pančevo v šolskem letu 1932/1933;¹⁵⁰ med prvo svetovno vojno gotovo še nista navezala stikov, saj je bil Vušković ob njenem izbruhu, ko je bil star šele 14 let, interniran na Dunaju. Očitno Vušković do Sovreta kot pripadnika nekdanjih

¹⁵⁰ Gimnazija u Pančevu, Godišnji izveštaj 1932/1933. Nastavnično osoblje.

okupacijskih oblasti vseeno ni čutil sovražne nastrojenosti; morda je bilo celo poznavanje Cetinja tisto, ki ju je zbližalo. Verzi Vuškovića, ki je bil sicer likovni umetnik in direktor cetinjskega muzeja, vsekakor potrjujejo Sovretovo opažanje, da je »skoraj vsak Črnogorec pravzaprav bil narodni pevec«.¹⁵¹

Sovre je trdil, da je bil Jovičević v stiku s kraljem Nikolajem I., svojim sorodnikom, ki je sicer bil v izgnanstvu v Franciji (v Črni gori je kot predstavnik dvora ostal princ Mirko). Sovretu naj bi kralj po predvideni avstro-ogrski zmagi (in posledični podreditvi Črne gore) celo ponujal prefekturo na Cetinju. Sovre je izjavil: »Mogu da radim što god očem. To je bil moj dekret.«¹⁵² Tudi če je ta anekdota pretirana, je Anton Sovre vsekakor bil sposoben upravnik, kar potrjuje tudi dejstvo, da je bil za zasluge v okupacijski upravi posebej odlikovan. Prvega aprila 1918 je bil Sovre predlagan za viteški križec Reda Franca Jožefa¹⁵³ z utemeljitvijo:

Für vorzügliche Dienstleistung in besonderer Verwendung ... Mit beispilgebendem, rastlosem Eifer hat er an der Neuaufrichtung der Verwaltungsorganisation gearbeitet. Sein energisches, strammes Auftreten u(nd) zielbewusstes, umsichtiges Handeln hat eine Gemeinderverwaltung geschaffen, die als mustergiltig [sic] bezeichnet werden muss. Seiner unbeugsamen Tatkraft ist es zuzuschreiben, dass alle vorgeschriebenen Kontingente (Getreide, Heu, Stroh, Wolle) aufgebracht und die gesamten Steuern eingetrieben wurden. Ein hervorragender Offizier, der nicht nur der Mil(itär-)Verwaltung unschätzbare [sic] Dienste geleistet, sondern auch auf dem Schlachtfelde seinen Mann gestellt hat.

»Za odličen službeni uspeh med posebno zadolžitvijo ... Z zgledno, neutrudno vremo je delal na ponovni vzpostavitvi upravne organizacije. Njegov energični, strumni nastop in ciljno usmerjeno, preudarno delovanje sta vzpostavila občinsko upravo, ki mora biti označena za vzorno. Njegovi neuklonljivi aktivnosti je treba pripisati, da so bili zbrani vsi predpisani deleži (žito, seno, slama, volna) in pobrani vsi davki. Izvrsten častnik, ki ni le opravil neprecenljive službe za vojaško upravo, temveč se je dokazal tudi na bojnem polju.«

Viteški križec je bil najnižja stopnja Redu Franca Jožefa. Redovi so bili odlikovanja najvišjega ranga: avstro-ogrskih redov vojak sploh ni mogel prejeti, če ni bil častnik.¹⁵⁴ Če bi Sovre prejel viteški križec, bi to bilo njegovo najprestižnejše odlikovanje – vendar se zdi, da ga ni, saj podelitev ni izpričana. Zagotovo vemo le, da je Sovre 26. junija 1918 prejel srebrno zaslužno vojaško medaljo (*Militär-Verdienstmedaille in Silber*, uradno *neuerlich die Allerhöchste belobende Anerkennung*), torej višjo stopnjo odlikovanja *Signum laudis*, brez mečev;¹⁵⁵ kot že omenjeno, je Sovre leta 1916 že prejel bronasti *Signum laudis*. S predlogom za Red Franca Jožefa so se sicer strinjale vojaške inštanse vse do in vključno z armadnim poveljstvom. Najverjetneje je na koncu vrhovno vojaško poveljstvo Sovretove

¹⁵¹ Krekov posnetek.

¹⁵² Krekov posnetek.

¹⁵³ KA, BA, OBA Nr. 240.510. *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa.

¹⁵⁴ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 24.

¹⁵⁵ *Verordnungsblatt* 68, št. 111 (26. junij 1918), str. 5508.

zasluge pač ovrednotilo drugače in mu podelilo le srebrni *Signum laudis*. Če bi Sovre prejel Red Franca Jožefa, bi sicer postal stanovski kolega Juliusa Kugyja, ki je za zasluge na soški fronti prejel viteški in kasneje oficirski križec tega redu.¹⁵⁶

Leta 1918 je Sovre prejel tudi Karlov četni križec (*Karl Truppenkreuze*), ki je bil podeljen vsem, ki so bili v času vojne vsaj 12 tednov na fronti ali pa so sodelovali vsaj v eni bitki. Šlo je za relativno neugledno odlikovanje, ki ga je decembra leta 1916 uvedel cesar Karel in se je podeljevalo dobesedno v milijonih.¹⁵⁷

Sovre je bil nekaj časa tudi okrajni poveljnik v Rijeki Crnojevića, vendar ni znano, kdaj natančno. Funkcijo omenja uslužbenški list v ZAMU, *Belohnungsantrag* za Red Franca Jožefa pa ne, torej je to funkcijo verjetno opravljal po nastanku slednjega (1. april 1918). Prav tako je po lastnem pričevanju bil ob koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske tik pred povišanjem v stotnika (*Hauptmann*).¹⁵⁸ v mirni dobi je bilo za rezerviste težko doseči že čin nadporočnika, postati stotnik v rezervi pa je bilo skorajda nemogoče.¹⁵⁹

Sovre je ostal vojak vse do konca vojne. Pri odhodu iz Črne gore po zlomu sil osi očitno ni imel velikih problemov. »Ko sem odhajal, mi je dejal občinski predstojnik: ‚Nalog imam od komitov (le-ti so se bojevali proti Avstrijcem), da ne bo počila puška, dokler bo potoval sofa providur od Kotora do Reke, ‘« je navedel v intervjuju proti koncu svojega življenja.¹⁶⁰ Ta navedba poleg izpričanih prijateljskih stikov s Cetinječani kaže, da je Sovre med prebivalstvom užival iskreno naklonjenost, čeprav je bil pripadnik okupacijskih oblasti. V istem intervjuju je čas, ki ga je preživel v Črni gori, celo navedel kot najprijetnejše obdobje svojega življenja.

Oba Sovretova uslužbenska lista navaja, da je bil demobiliziran 11. novembra 1918, uslužbenški list iz ZAMU navaja še Ljubljano kot kraj demobilizacije.¹⁶¹ Gantar po drugi strani navaja, da je Sovre ostal v vojski še nekaj mesecev po koncu prve svetovne vojne in da mu je bil ponuden čin majorja, če bi se aktiviral (očitno v jugoslovanski vojski).¹⁶² V vsakem primeru se je v učilnico vrnil šele z novim letom (gl. spodaj).

Že omenjeni Marko Bajuk je imel po študiju zelo podobno kariero kot Anton Sovre. Oba sta postala profesorja klasične filologije. Tudi Bajuk je bil rezervni častnik, in sicer pri 22. pehotnem polku (naborni okraj Sinj). Prav kakor Sovre je bil vpoklican med skadrsko krizo, in sicer kar dvakrat: od 14. decembra 1912 do 6. marca 1913 in zatem od 5. maja do 15. junija 1913.¹⁶³ Za to je prejel Spominski križec 1912–1913. Med prvo svetovno vojno je dosegel čin rezervnega nadporočnika in je bil večkrat odlikovan: prejel je vojaški zaslužni križec 3. stopnje, dvakrat

¹⁵⁶ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 254–256.

¹⁵⁷ Car, *Junaki avstrijskih armad*, str. 24, 286–287.

¹⁵⁸ Bartol, Obisk pri slovenskem humanistu.

¹⁵⁹ Zehetbauer, *Reserveoffizierssystem*, str. 94; *ÖULK* I, str. 55–56.

¹⁶⁰ *Tribuna* 12, št. 14 (20. junij 1962), str. 4.

¹⁶¹ ZAP 142, Gimnazija Ptuj, Personalna (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*; ZAMU I Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbenški list Antona Sovreta, str. 3.

¹⁶² Gantar, *Utrinki ugaslih sanj*, str. 233.

¹⁶³ *Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach* 1912/1913, str. 48.

srebrni *Signum laudis* in pa bronasti *Signum laudis*, vse z meči.¹⁶⁴ V *Pedagoškem letopisu* za leto 1915 zasledimo podatek, da je bil bataljonski adjutant.¹⁶⁵

Po vojni

Slika 6. Vila Karel, kjer je Sovre preživel svoja ptujska leta (1919–1926). Današnji naslov Panonska ulica 2. (Foto: Matic Kristan)

Sovretovo življenje po vojni je dobro poznano, tako da ga na tem mestu ne bi podrobneje obnavljali: bi pa opozorili na nekaj morda spregledanih podrobnosti. Po prvi svetovni vojni je Gorico zasedla Italija, zato je Sovre moral poklicno pot nadaljevati drugje. S šolskim letom 1918/1919, ki se je zaradi epidemije španske gripe začelo pozno, je začel poučevati na ptujski gimnaziji.¹⁶⁶ Sprva je bil suplent, s 1. januarjem 1921 pa je napredoval v polnega profesorja.¹⁶⁷ Živel je v Vili Karel ob Grajeni (današnja Panonska ulica 2). Na Ptujju je ostal vse do leta 1926. Med drugim je bil na Ptujju tudi starešina Sokolov,¹⁶⁸ torej se je še vedno politično udeleževal v okviru liberalne struje, v kateri je bil aktiven že v svojih študentskih letih.¹⁶⁹ Kontrast po vrnitvi iz vojne je moral za Sovreta biti velik. Kasneje se je spominjal: »Med

¹⁶⁴ *Ranglisten* 1918, str. 516.

¹⁶⁵ Schmoranzner, *Sodelovanje slovenskega učiteljstva*, str. 12.

¹⁶⁶ 50. *izvestje državne gimnazije v Ptujju*, 1918/1919, str. 13.

¹⁶⁷ ZAP 142 Gimnazija Ptuj, Personala (TE 233), ov. Sovre. *Standesausweis*.

¹⁶⁸ *Prvi Sovrétov večer*, Kajetan Gantar, str. 19; Gantar, *Zasilni pristanek*, str. 210.

¹⁶⁹ Kristan, *Anton Sòvre*, str. 83–84.

prvo svetovno vojno je bil človek ves čas odrezan od kulture in je skoraj podivjal. Malokdaj smo dobili kak časopis, knjig pa sploh ne.«¹⁷⁰ Ravno po koncu vojne pa je za Sovreta nastopilo izjemno plodno in vsestransko obdobje. Z njim se je pričela Sovretova prevajalska in pedagoška dejavnost, s katero se je najbolj proslavil.¹⁷¹

Vendar je vojaščina na Sovretu seveda pustila trajen pečat. Rana mu je povzročala hude migrene, ki so vplivale na njegovo razpoloženje, zlasti ob slabem vremenu. Kajetan Gantar je rad povedal anekdoto, ki mu jo je povedal bratranec njegove matere, Sovretov dijak v Ljubljani, da je Sovre nekoč v svojega dijaka zagnal črnilnik.¹⁷² Še v šolskem letu 1933/1934 je prejel bolniški dopust – tega leta je bil formalno premeščen na realno gimnazijo v Sremskih Karlovcih, vendar se zdi, da zaradi bolniškega dopusta sploh ni poučeval.¹⁷³

Je pa Sovre ohranil tudi nekaj militarističnega duha. Ko mu je Gantar povedal, da odhaja služiti vojaški rok, sta imela dolg pogovor o Sovretovem enoletnem prostovoljstvu. Piše, da mu je Sovre ob tej priložnosti dejal: »Vojaščina v mirnem času pa sploh ni nič hudega, vojska šele naredi moža! Pošljite mi iz vojske svoj naslov, da vam bom kdaj pisal. Za vojaka ni lepšega doživetja kot pošta iz domačih krajev.« Kasneje je Sovre Gantarju res poslal pismo, na začetku katerega je Gantarja nagovoril z »gospod *filius Martis*« (»Marsov sin«).¹⁷⁴ Gantar se spominja tudi, da mu je Sovre svoj čas na Ptujju opisal kot boj »na štirih frontah hkrati«, in pripominja, da mu je bila zaradi vojaščine raba vojaške terminologije tudi sicer blizu.¹⁷⁵ Navaja pa tudi anekdoto o Sovretovi navadi, ki skorajda spominja na poklicno deformacijo.

Čeprav se morda čudno sliši, vendar se mi zdi, da je Sovrè imel v sebi nekaj vojaškega talenta in duha. [...] Moj prijatelj skladatelj Uroš Krek mi je pozneje pripovedoval, kako se je Sovrè, ko so nekoč v Rogaški Slatini skupaj preživljali počitnice, na sprehodih včasih na kaki razgledni točki ustavil in modroval: »Poglej to dolino in ozko grlo, ki vodi vanjo. Z eno samo četo bi jo lahko ubranil pred celim regimentom! Na to pobočje bi razvrstil en vod, tja drugega, po tistile grapi bi poslal patroljo v sovražnikovo zaledje.« Ni čudno, da je znal v Iliadi s takšno nazornostjo sloveniti ravno prizore dvobojev, bitk in krvavih spopadov.»¹⁷⁶

Sovre je bil 18. decembra 1921 izvoljen za predsednika poverjenišтва Splošne organizacije vojnih invalidov, vdov in sirot na Ptujju.¹⁷⁷ Zdi se, da kasneje na tem področju ni bil več aktiven: v krajevnem odboru zveze vojaških invalidov Ljubljana-Center, ki je bil pristojen tudi za Trdinovo, kjer je Sovre po selitvi v Ljubljano živel do konca življenja, ga ne zasledimo, vsaj med ustanovnimi člani ne.¹⁷⁸ Tudi sicer po svojem času na Ptujju Sovre ni bil več posebej društveno aktiven.

¹⁷⁰ *Tribuna* 12, št. 14 (20. junij 1962), str. 4.

¹⁷¹ Ta del Sovretove biografije je celovito obdelan v zborniku *Anton Sovre in Ptuj*.

¹⁷² Gantar, *Sovretova ptujjska leta*, str. 17.

¹⁷³ *Izveštaj državne realne gimnazije u Sremskim Karlovcima 1933/1934*, str. 6–7.

¹⁷⁴ Gantar, *Utrinki ugaslih sanj*, str. 233, 253.

¹⁷⁵ Gantar, *Sovretova ptujjska leta*, str. 18.

¹⁷⁶ Gantar, *Utrinki ugaslih sanj*, str. 233–234.

¹⁷⁷ *Ptujski list*, letnik 3, št. 48 (25. december 1921), str. 2.

¹⁷⁸ ZAL 707/1, Registracija društev, TE 2, ov. 45: Registracija Zveze vojaških invalidov, krajevni odbor Ljubljana Center.

Na ptujskem pokopališču stoji spomenik v prvi svetovni vojni padlim Ptujčanom, na katerem je vklesana priredba znamenitega Simonidovega elegičnega distiha, posvečenega padlim v bitki pri Termopilah (480 pr. Kr.). Marija Hernja Masten iz Zgodovinskega arhiva Ptuj je ta napis povezala s Sovretom, ki je takrat, kot že omenjeno, predsedoval zvezi vojaških invalidov.¹⁷⁹ Vendar tega napisa Sovretu nikakor ne moremo pripisati, in sicer zato, ker je preprosto nepravilen. Starogrški izvirnik tega epitafa je ohranjen v dveh različicah, napis na Ptujju pa temelji na Ciceronovem prevodu iz *Tusculanae Disputationes* 1.42.101, ki se glasi: *Dic hospes Spartae nos te hic vidisse iacentes, / dum sanctis patriae legibus obsequimur* (»Povej, tujec, Sparti, da si nas videl ležati tu, ko smo pokorni svetim poveljem domovine«). Avtor napisa na ptujskem spomeniku je heksameter ponesrečeno priredil: *Dic hospes domi nos hic vidisse iacentes* (»Povej, tujec, doma ...«). Ta verz je tako metrično kot slovnično napačen. Metrično je napačen jamb *domī*: treba je na silo podaljšati zlog *do-*, da dobimo spondej in se heksameter izide; z vidika slovnice pa v akuzativu z infinitivom manjka osebek (*te*) – gre torej za izpustni osebek, ki za latinščino ni značilen. Kot poklicni klasični filolog in poleg tega še velik poznavalec antične metrike in kompetenten pisec verzov v klasičnih jezikih Sovre takega napisa gotovo ni ne napisal ne neposredno odobril. Bil je namreč zmožen najti rešitev, ki bi bila tudi metrično in slovnično upravičljiva. Možnih pojasnil za tak napis je več. Morda je Sovre samo dal pobudo, da se na spomenik vkleše napis na podlagi Simonidovega epitafa, izbiro konkretne formulacije pa je prepustil komu drugemu. Morda pa je preprosto šlo za napako kamnoseka. Kakorkoli že, avtorju tega napisa se ni zdelo umestno Ptujja enačiti s Sparto, vendar morda ne bi bilo prav nič narobe s tem, če bi ga; okraj Ptuj je namreč imel po navedbah poveljne študije v vsej habsburški monarhiji sorazmerno največje število žrtev,¹⁸⁰ torej je bil neke vrste »slovenska Sparta«.

Sovretova vojaščina je verjetno prispevala tudi k njegovemu posebnemu zanosu glede bojev za severno mejo. Dokaz zanj najdemo v Sovretovem pedagoškem delu. Kot je poročal *Popotnik* v prispevku z naslovom *Moderna latinska naloga*, je 16. maja 1919 Sovre dal svojemu 1. razredu za šolsko nalogo prevod sledečega slovenskega besedila v latinščino:¹⁸¹

Vojaki! Domovina je v nevarnosti. Krut sovražnik je preplaval našo lepo zemljo. Tužna Koroška plaka. Divje tolpe mučijo in morijo može, žene in otroke. Vojaki, pomagajte jim v nesreči, rešite jih zla! Poženite sovražnika v beg! Bili ste vedno hrabri in radi ste se borili za domovino. Če boste pomljudi svojega junaštva, boste sovražnike premagali in slobodna domovina vam bo hvaležna. Želimo, da izvojujete celo pokrajino, katero je zasedel sovražnik.

Vest na koncu doda, da so bili dijaki navdušeni in so nalogo opravili bolje kot običajno. Naloga je bila res posebej aktualna: ravno v tem času je namreč potekala

¹⁷⁹ Herek, *Sofra iz Šavne Peči*; Harb, *Reportaža ob 120-letnici*.

¹⁸⁰ *Totenverluste nach Nationalitäten*, 1919, str. 14. Statistika temelji na reprezentativnem vzorcu števil *Verlustliste*. Študija navaja na 1. mestu v monarhiji Ptuj s 196,2 padlimi na 1000 pristojnih prebivalcev. Na 4. mestu je Celje z 68,8 padlih na 1000 pristojnih prebivalcev.

¹⁸¹ Vajda, *Moderna latinska naloga*.

uspešna jugoslovanska ofenziva na južno Koroško, ki pa vseeno ni uspela zagotoviti priključitve te dežele jugoslovanski državi.

V zvezi z boji za severno mejo lahko omenimo še podatek, da je Anton Sovre leta 1920 kot lokalni nabiralec na Ptuj zbiral sredstva za spomenik Franju Malgaju na Ravnah na Koroškem (takrat Guštanju).¹⁸² Sicer je Malgaj tako kot Sovre obiskoval celjsko gimnazijo, in to le pet let za Sovretom. Sovre je vojaško kariero začel v istem polku (87. celjskem pehotnem) kot Franjo Malgaj, konec vojne pa je dočakal celo z višjim činom kot Malgaj. Sovre je zbral 81 dinarjev. Spomenik je bil postavljen leta 1924, zasnoval pa ga je Jože Plečnik. Med okupacijo so ga nacisti razstrelili.

Sovre je bil odlikovan tudi v novi državi, in to celo z redom, za katerega se, kot že rečeno, zdi, da mu ga je Avstro-Ogrska odrekla. Petnajstega avgusta 1929 je na predlog ministrstva za prosveto prejel Red Sv. Save, in sicer stopnjo oficirja (druga najnižja stopnja od petih).¹⁸³

Zaključki

Konkretni podatki o vojaški službi Antona Sovreta potrjujejo sodbo, ki si jo lahko o njem ustvarimo iz njegovega boljše poznanega kasnejšega dela: da je bil zagnana in vsestransko nadarjena osebnost. Med prvo svetovno vojno se je izkazal za sposobnega vojaškega poveljnika. Že mesec in pol po hudi rani glave se je vrnil na fronto in tam služil še dobrega pol leta. Dvakrat je bil odlikovan za hrabrost. Tudi kot funkcionar okupacijskih oblasti v Črni gori se je izkazal za prizadevnega in učinkovitega; to potrjuje tudi utemeljitev predloga za njegovo tretje odlikovanje.

Sovretova skorajšnja smrt, zlasti če pomislimo še na smrt njegovega vrstnika Tycha pl. Willamowitz-Moellendorffa, nas napeljuje k razmisleku o davku, ki ga je prva svetovna vojna terjala kakor v vseh vidikih družbe in področjih človekovega delovanja tudi v klasični filologiji. Približno kvantitativno predstavbo si lahko ustvarimo iz *Slovenske biografije*: v kategoriji klasičnih filologov je edini rojen v 90. letih 19. stoletja Anton Čepon, ki se je bojeval na soški fronti in je bil pri Doberdobu dvakrat ranjen.¹⁸⁴ Klasični filologi so boljše zastopani tako v desetletju pred tem (osem) kot v desetletju za tem (dva – s tem da več v tem desetletju rojenih klasičnih filologov še nima življenjepisov: kot tretjega bi bilo treba prišteti vsaj še Milana Grošlja, profesorja klasične filologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani). Zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskave bi bila sistematična raziskava študentov oz. diplomantov klasične filologije iz slovenskih dežel, ki so se borili v prvi svetovni vojni. Vendar natančna ocena posledic prve svetovne vojne na posamezno stroko ni zares možna, saj je bil izgubljen predvsem potencial: borci so bili večinoma premladi, da bi se že resno poklicno oz. strokovno udeleževali in Tycho pl. Willamowitz-Moellendorff je v tem, da je njegovo delo doseglo odmev že v

¹⁸² *Jutro* 4, št. 244 (18. oktober 1923), str. 7.

¹⁸³ ZAMU I, Filozofska fakulteta, TE 59, ov. 889. Uslužbenški list Antona Sovreta, str. 3.

¹⁸⁴ Bogataj, Jan Dominik: Čepon, Anton (1895–1995). *Slovenska biografija*. ZRC SAZU, 2013.

mladosti, redka izjema. Anton Sovre se je klasični filologiji resno posvetil šele po prvi svetovni vojni, ko je začel prevajati.¹⁸⁵ Njegov prvi prevod, Sofoklejev *Kralj Ojdip*, je izšel leta 1922, v katerem je dopolnil 37 let.

Viri in literatura

Arhivsko gradivo

KA – *Kriegsarchiv Wien*

KA, BA, OBA.

KA, FA, NFA, HHK, MV, Militärgeneralgouvernement Montenegro.

KA *Feldspitäler*, TE 2065.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, rokopisna zbirka

Zapuščina Antona Sovreta (nepopisano).

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

ZAL 707/1, Registracija društev.

ZAMU – Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani

ZAMU I, Filozofska fakulteta.

ZAP – Zgodovinski arhiv Ptuj

ZAP 5, Mestna občina Ptuj.

ZAP 142, Gimnazija Ptuj.

Zasebni arhiv Marka Sovreta

Vojni dnevnik Karla Sovreta

Vojaška periodika

Nachrichten über Verwundete št. 293 (15. februar 1915).

Ranglisten des kaiserlichen und königlichen Heeres 1918 (1918).

Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer für 1911 (december 1910).

Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer für 1912 (december 1911).

Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer für 1914 (februar 1914).

Seidels kleines Armeeschema 76 (avgust 1914).

Verlustliste 75 (7. december 1914).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 59, št. 49 (31. december 1909).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 61, št. 54 (30. december 1911).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 62, št. 49 (31. december 1912).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 65, št. 53 (17. april 1915).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 65, št. 123 (18. avgust 1915).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 65, št. 136 (4. september 1915).

Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer: Personalangelegenheiten 68, št. 111 (26. junij 1918).

¹⁸⁵ Bartol, Obisk pri slovenskem humanistu.

Izvestja

Jahresbericht des k. k. I. Staatsgymnasiums zu Laibach 1912/1913.
Izvestje II. državne gimnazije v Ljubljani 1912/1913.
Izvestje II. državne gimnazije v Ljubljani 1913/1914.
Prvo izvestje c. kr. slovenske državne gimnazije v Gorici 1913/1914.
50. izvestje državne gimnazije v Ptuj, 1918/1919.
Gimnazija u Pančevu, Godišnji izveštaj 1932/1933.
Izveštaj državne realne gimnazije u Sremskim Karlovcima 1933/1934.

Časopisje

Amerikanski Slovenec 24, št. 13 (12. januar 1915).
Cetinjer Zeitung 2, št. 61 (15. marec 1917).
Cetinjer Zeitung 3, št. 181 (9. maj 1918).
Cetinjer Zeitung 3, št. 215 (5. september 1918).
Edinost 34, št. 239 (26. avgust 1909).
Jutro 4, št. 244 (18. oktober 1923).
Naši razgledi 4, št. 23 (10. december 1955).
Omladina 3, št. 11 (februar 1907).
Ptujski list, letnik 3, št. 48 (25. december 1921).
Slovenec 42, št. 267 (21. november 1914).
Slovenski narod 42, št. 194 (26. avgust 1909).
Soča 34, št. 97 (26. avgust 1909).
Tribuna 12, št. 14 (20. junij 1962).
Učiteljski tovariš 49, št. 1 (2. januar 1909).

Ustni viri

Prof. Vinko Avsenak.
 Zasl. prof. akad. dr. Kajetan Gantar.
 Mirko Mihalič.

Avdiovizualni viri

Fotografija maturantov Klasične gimnazije leta 1928, zasebna zbirka Maksimilijana Koširja.
 Harb, Miran: Reportaža »Anton Sovre« – ob 120-letnici rojstva. Maribor: RTS, 2005.
 Herek, Boža in Bojan Herek: *Sofra iz Šavne Peči*. Laško: Vigred, 2005.
 Herek, Boža in Bojan Herek: *Anton Sovre – portret*. ARS, 2017.

Elektronski viri

Historischer Währungsrechner. Österreichische Nationalbank.
 (www.eurologisch.at/docroot/waehrungsrechner/)
 Pošumljavanje Crne gore, Energetski portal (26. oktober 2018). (www.energetski-portal.rs/posumljavanje-crne-gore-sadi-se-630-000-sadnica/)

Literatura

Avsenak, Vinko: Bratje Sovrè v veliki vojni. *Na fronti* 15, 2022, str. 34–47.
 Balla, Tibor: The military participation of the Austro-Hungarian Monarchy in the settlement of the Scutari-crisis. *Aarms* 4, 2005, str. 93–110.
 Bartol, Vladimir: Obisk pri slovenskem humanistu. *Primorski dnevnik* 13, št. 155, 30. junij 1957, str. 3.

- Calder III., William M. in Anton Bierl: The tale of Oblomov. Tycho von Willamowitz-Moellendorff (1885–1914). *Eikasmos* 2, 1991, str. 257–283.
- Car, Pavel: *Slovinci – junaki avstrijskih armad in njihova odlikovanja*. Ljubljana: Signum Laudis, 2017.
- Gantar, Kajetan: Ob spominih na Sovretova ptujška leta. Mira Petrovič (ur.): *Anton Sovre in Ptuj*. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča, 2019, str. 16–19.
- Gantar, Kajetan: *Utrinki ugaslih sanj*. Ljubljana: Slovenska matica, 2005.
- Gantar, Kajetan: *Zasilni pristanek*. Ljubljana: Slovenska matica, 2011.
- Hašek, Jaroslav. *Dobri vojak Švejk v prvi svetovni vojni*. 3. in 4. zvezek. Ljubljana: DZS, 1966.
- Hojan, Tatjana: Akademija, ljudsko izobraževalno društvo (1904–1934). *Kronika* 54, 2006, str. 115–128.
- Katanić, Filip: Pješačke pukovnije Austro-Ugarske vojske s područja Banske Hrvatske i Slavoniju u galicijskoj bitki 1914. godine. *Zbornik Janković* 3, 2018, str. 230–258.
- Klavora, Vasja: 96. pehotni polk iz Karlovca na kraškem bojišču med 2. soško bitko (od 18. julija do 19. avgusta 1915). *Sem puško zagledal in jokati začel: 96. pehotni polk iz Karlovca na soški fronti*. Kromberk: Goriški muzej, 2014, str. 48–51.
- Kristan, Matic: Anton Sovre. *Keria* 23, št. 2 (2021), str. 68–98.
- Marinčič, Marko: *Grška književnost arhaične dobe*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2004.
- Martinović, Srđa: Crnogorski sveštenici – glavari, oficiri i ratnici. *Matica* 21 (2020), št. 81, str. 341–394.
- Mitrović, Andrej. *Prodor na Balkan: Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke 1908–1918*. Beograd: Nolit, 1981.
- Österreich-Ungarns Letzter Krieg (ÖULK), 1. zvezek (*Das Kriegsjahr 1914: Vom Kriegsausbruch bis zum Ausgang der Schlacht bei Limanowa-Lapanów*). Dunaj: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931.
- Österreich-Ungarns Letzter Krieg (ÖULK), 2. zvezek (*Das Kriegsjahr 1915*), 1. del: *Vom Ausklang der Schlacht bei Limanowa-Lapanów bis zur Einnahme von Brest-Litowsk*. Dunaj: Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1931.
- Pavlica, Hedvika (ur.): *V Šavni Peči obujamo spomine: prvi Sovrétove večer, 28. junija 1997*. Šavna Peč: samozaložba, 1997.
- Petrovič, Mira (ur.): *Anton Sovre in Ptuj*. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča, 2019.
- Petrovič-Njegoš, Peter II.: *Gorski vijenac*. Biograd, 1892.
- Rakočević, Novica: *Crna gora u prvom svijetskom ratu 1914–1918*. Cetinje: Istorijski institut, 1969.
- Schmid, Hugo: *Heerwesen*. 2. Teil. Dunaj: samozaložba, 1916.
- Schmoranz, Josip: Sodelovanje slovenskega učiteljstva pri svetovni vojni. *Pedagoški letopis* 15 (1919), str. 1–18.
- Tăslăuanu, Octavian C.: *With the Austrian Army in Galicia*. London: Skeffington & Son, 1918.
- Turk, Juš: Oče je dvakrat zgrešil Sovreta, zdaj pa počivata v skupnem grobu. *Dinastije na Slovenskem*. Ljubljana: Inštitut za gospodarsko in civilno pravo, 2007, str. 14–18.
- Vajda, Franc: Moderna latinska naloga. *Popotnik* 40, 1919, str. 170.
- Winkler, Wilhelm: *Die Totenverluste der öst.-ung. Monarchie nach Nationalitäten*. Wien: Seidl, 1919.
- Zehetbauer, Ernest. *Das reserveoffizierssystem Österreich-Ungarns: Die alte Armee und ihre »Einjährigen« 1868–1914*. Hamburg: Tredition, 2016.
- Zehetbauer, Ernest. *Krieg der Reserveoffiziere 1914–1918: Österreich-Ungarn, die »E.F.« und das Ende der alten Armee*. Hamburg: Tredition, 2015.

SUMMARY

Anton Sovre between Rifle and Chalk

Matic Kristan

Slovene classical philologist Anton Sovre completed his term of military service in the Austro-Hungarian army as a one-year volunteer in the years 1906–1907. From the school year 1912/1913, he started teaching as a supplemental teacher in the II State Gymnasium in Ljubljana (in what is now Gymnasium Poljane) under Ivan Tertnik. On 1 January 1913, he was promoted to Reserve Lieutenant at the 96th Infantry Regiment, which had its conscription area in Karlovac. He was mobilised during the Skadar Crisis of the same year: he served from 5 May to 1 September, at least for some time on the Montenegrin border. In the school year 1913/1914, he taught in the Slovene gymnasium in Gorizia.

At the outbreak of World War I, he was drafted into the army. He acted as a company commander and for some time as a battalion commander. In the autumn of 1914, he fought in the 2nd Army, VIIth Corps, 34th Infantry Division. On 13 October 1914, he was wounded in Galicia, as it seems near what is now Nove Misto in Ukraine. He received a shot to his head which left consequences for his entire life. After the war, he was sent to a short recovery leave. During the leave, on 15 November, he married Albina Schöner at home in Krško.

In January 1915, he was with the 1st Replacement Company of his regiment in Karlovac. He returned to the Eastern Front the same winter. There, he fought in the 3rd Army, VIIth Corps, 17th Infantry Division. For a determined attack on unexpected enemy troops he undertook as company commander in February 1915 near Mestisko/Kishely, he received the bronze *Signum laudis*. After Italy's entry into the war, he was transferred to the Italian Front: during the 2nd battle of Soča/Isonzo, he evidently took part in fighting on Doberdob/Doberdò del Lago. In the summer of 1915, he was promoted to Reserve Oberleutnant. At the end of July, he suffered a stomach illness and received treatment in Krško until the middle of August. He most likely never returned to the front. At the end of August, he was decorated with a Military Cross of Merit for achievements which currently remain unknown.

From October 1916, he commanded the 3rd Replacement Company of the 96th Infantry Regiment in Karlovac. In January 1917, he began serving in the Austro-Hungarian occupying administration in Montenegro as an adjutant of the commander of Cetinje precinct. In July, he became the commander of Cetinje precinct and later of Rijeka Crnojevića precinct. For his achievements in the occupying administration – those in establishing local administration and collecting resources were emphasised in particular – he was even recommended for the Order of Franz Josef, but was only awarded the silver *Signum laudis*. It is also known that he undertook a small forestation. He supposedly even received offers to stay in Cetinje as an administrator after the war. In Montenegro, he was especially fascinated by folk poetry; there were also folk poems sung about Sovre.

He remained in Montenegro until the end of World War I. According to his own statements, he was close to attaining the rank of Captain. On 1 January 1919, Sovre became a professor of Ptuj Gymnasium. There began his career as a translator and educator for which he became most renowned – but World War I left a permanent mark on him, which is also evident from statements of individuals who knew him. Considering its grave errors, the Latin inscription on the monument to the victims of World War I in the Ptuj cemetery is not directly related to Sovre.